

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd

Institut mezinárodních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vstup OSN do války v Chorvatsku:
mise UNPROFOR I jako model mezinárodní intervence**

Vypracoval: Jakub Andrlé

Vedoucí práce: PhDr Marek Pečenka

Akademický rok: 2005/2006

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a uvedl všechny použité prameny.

Jakub Andrlé

Obsah

<i>Úvod</i>	4
<i>I. Jugoslávská krize před vstupem OSN</i>	7
Vybrané aspekty války v Chorvatsku	7
Mezinárodní společenství a jugoslávská krize: vývoj do září 1991	10
<i>II. Od všeobecného zbrojního embarga k ozbrojené intervenci (září 1991-únor 1992)</i>	16
Vývoj války na podzim 1991 a posílení role OSN	17
Vanceův plán a cesta k rezoluci č. 743	20
<i>III. UNPROFOR I: vzestup a „návrat k nule“ (březen 1992-leden 1993)</i>	25
Mezinárodní neintervence v Bosně	25
Rozmístění jednotek mise UNPROFOR I, její mandát a struktura	28
Činnost mise UNPROFOR v Chorvatsku v průběhu roku 1992	31
Ztráta důvěryhodnosti OSN	35
Krajina a Slavonie před Bouří : další vývoj konfliktu v Chorvatsku (únor 1993-srpen 1995).....	38
<i>IV. UNPROFOR I jako model mezinárodní intervence</i>	40
<i>Závěr</i>	45
<i>Conclusion</i>	49
<i>Seznam použité literatury</i>	51

Úvod

Mise United Nations Protection Force (dále jen UNPROFOR) představovala první operaci mezinárodních ozbrojených sil na území bývalé Jugoslávie. Jejím cílem bylo nastolit v prostředí války podmínky, umožňující definitivní politické řešení jugoslávské krize. Jako celek existovala mise UNPROFOR od února 1992 do března 1995.

Předkládaná práce je pokusem o přehledné zmapování vzniku a začátku působení mise na území Chorvatska (UNPROFOR I). Předmětem zájmu je politické pozadí mise v rámci mezinárodní diplomacie, její fungování a samozřejmě její výsledky s ohledem na původní mandát Rady bezpečnosti.

Hlavní snahou je tedy podat střízlivý pohled na úplný začátek operace, jež se kromě bezprecedentních finančních nákladů stala téměř synonymem neúspěchu a tragického selhání mezinárodního společenství v čele s OSN. Jakkoliv má takové pojetí nezpochybnitelné opodstatnění, nechává nutně ve stínu právě úvodní etapu mise na území Chorvatska, a tím i vylučuje její samostatné zhodnocení. Právě takový pohled přitom může významně doplnit obraz celého zásahu OSN, protože ještě využívá poměrně zřetelného porovnání mezi mandátem na jedné straně a jeho naplněním v praxi na druhé. S rozšířením mise do Bosny taková možnost postupně zmizela – cíle a tedy i mandáty mise se od té doby neustále měnily, lišily se v jednotlivých oblastech podle válečné reality a obecně řečeno aktivity OSN i celého mezinárodního společenství se dostávaly čím dál více do vleku událostí.

Především v souvislosti s aktuální debatou týkající se reformy OSN se často objevuje otázka samotného typu intervence a její legitimacy v době, kdy prakticky vymizely klasické mezistátní konflikty, tedy takové, které narušují mezinárodně uznávané hranice a se kterými počítá Charta OSN. Naproti tomu jde dnes spíše o komplikované občanské války, které pro efektivní zásah vyžadují legitimitu založenou nikoliv na státní suverenitě, ale na univerzálně platných lidských právech. Jugoslávská krize svou složitostí představuje mezi takovými konflikty extrémní případ a není tedy náhodou, že OSN je kritizována i za zvolenou formu svého zásahu, která nevycházela z adekvátní analýzy situace. Nicméně i tento pohled má své těžiště spíše v bosenské části intervence, a tedy v období, jež se vymyká zaměření této práce.

Ta tedy samozřejmě hodnotí zvolenou formu zásahu a její realističnost, ale opět jen s ohledem na tehdejší rozsah konfliktu a jeho tehdy známé perspektivy.

Jako druhou rovinou celé operace se pak zabývá naplňováním této formy, tedy skutečným fungováním mise se zvláštní pozorností věnovanou problémům, které se zakrátko staly notoricky známými v Bosně a Hercegovině. V této souvislosti je středem pozornosti především koordinace uvnitř samotné vojenské části mise i její součinnost s ostatními institucemi či organizacemi, jež dohromady vytvářejí celek každé mírové operace. Mise UNPROFOR I poskytla svým fungováním obrovské množství zkušeností, odpovídající rozsahu celé operace a širokému spektru problémů, které musela řešit. Jestliže její jádro tvořila plošná demilitarizace vyhrazených oblastí, pak se jednalo pouze o první akci tohoto druhu na Balkáně, na níž od té doby mezinárodní společenství navazuje dodnes. Podobně průlomovou roli ale hraje celá řada dalších aspektů mise, například právě teritoriální vymezení sektorů či chráněných zón, spolupráce s Evropským společenstvím či OBSE, členení prvním uprchlickým vlnám nebo uplatňování všeobecného zbrojního embarga.

Smyslem práce nicméně není pokrýt všechny tyto oblasti. Ve zkratce je možné její zaměření hledat především v politickém pozadí angažování OSN a vzniku mise UNPROFOR I na poli mezinárodní diplomacie. V tomto ohledu je tedy možné jakožto primární téma identifikovat spíše samotnou OSN, než jugoslávskou krizi a její vnitřní specifika, příčiny či vývoj.¹ Dynamika války bude sledována pouze jako prostředí, jako suma podmínek ve kterých se OSN na Balkáně pohybovala.

Tomu odpovídá i výběr použité literatury a pramenů. Poznatky o širším kontextu tématu se opírají o několik nejcitovanějších děl s poměrně širokým zaměřením, nejčastěji věnovaných dějinám Jugoslávie a jejích nástupnických států, popřípadě pouze období faktického rozpadu federace od konce osmdesátých let. Do této kategorie spadá zejména *Yugoslavia's Bloody Collapse* od Christophera Bennetta, typická práce, podávající zevrubný přehled o rozpadu Jugoslávie a jeho kořenech, nabízející mimořádně vyrovnané a objektivní informace v dostatečném historickém kontextu. Podobné zaměření má i novější kniha britského historika Toma Gallaghery *Balkans After The Cold War*, která se přes proklamovaný název jednoznačně opírá o vývoj bývalé Jugoslávie v době její dezintegrace a mimoto věnuje nadstandartní pozornost právě roli mezinárodního společenství.

¹ O vnitřních kořenech jugoslávské krize podrobněji viz např.: Pelikán, J., *Jihoslovanská krize : kořeny a souvislosti*, Karolinum 1996.

Druhou kategorií použité literatury tvoří práce zaměřené mnohem více na samotný konflikt a roli mezinárodních jednotek v něm. Základním materiálem je nutně publikace *United Nations and the situation in former Yugoslavia*, vydaná přímo informačním oddělením OSN. Navzdory své obsáhlosti nejde ovšem o oficiální zprávu, charakter publikace má čistě informační funkci. Práce je rozdělena nikoliv pouze chronologicky, ale v první řadě tématicky, takže se zvláště věnuje obecným mírovým snahám OSN ('peacekeeping'), mírovým jednáním na nejvyšší úrovni či humanitárním otázkám. Pravděpodobně nejucelenější obraz mezinárodní diplomacie ve vztahu k jugoslávské krizi poskytuje kniha britského historika Jamese Gowa *Triumph of the Lack of Will: International Diplomacy and the Yugoslav War*. Gow se jako jeden z mála autorů nenechává strhnout jinak populární tendencí veškeré mírové snahy mezinárodního společenství apriorně odsoudit. Namísto toho si jeho analýza zachovává nad tématem dostatečný nadhled.

Užší zaměření a s ním spojený techničtější charakter má potom zpráva publikovaná v rámci projektu UNIDIR - *Managing Arms In Peace Processes: Croatia and Bosnia-Herzegovina*. Jde o kompletní shrnutí demilitarizační role mise UNPROFOR s cenným pohledem na odzbrojovací operace nejprve v obou zmiňovaných zemích zvláště a poté podrobněji ve vybraných sektorech na jejich území. Právě tento moment je vzhledem k primárním cílům sil UNPROFOR pro tuto práci nenahraditelný.

V určitém smyslu opak této zprávy, tedy pohled na pozadí mise v nejvyšších strukturách OSN, tvoří jedna ze tří rozsáhlých kapitol publikace *The New Interventionism*, která jako celek porovnává mírové operace v bývalé Jugoslávii, v Somálsku a v Kambodži. Její charakter je oproti ostatním zmíněným materiálům mnohem blíže eseji, což je ovšem pro teoretické práce věnované intervenční politice a jejímu vývoji typické.

Hlavním zdrojem článků jsou časopisy *Foreign Affairs* a *International Affairs*, které v první polovině 90. let nabídly fundovaný pohled na většinu klíčových témat, spojených s jugoslávskou krizí a mezinárodní intervencí. Hlavním internetovým zdrojem této práce jsou oficiální stránky OSN na adrese www.un.org.

I. Jugoslávská krize před vstupem OSN

Vybrané aspekty války v Chorvatsku

Není snadné jednoznačně určit, kdy přesně v bývalé Jugoslávii válka vypukla. Množství násilností se mezi etnickými Srby a Chorvaty na území Krajiny a Slavonie odehrálo už v průběhu roku 1990, přesto je ale na místě hledat skutečný počátek širšího konfliktu až na jaře roku následujícího.

Budeme-li jako kritický okamžik posuzovat první oběti na životech, pak byl tímto počátkem incident v národním parku Plitvická jezera, jenž se odehrál 31. března 1991. Jeho průběh se přitom stal přinejmenším do podzimu téhož roku vzorem pro sérii obdobných událostí v celé Krajině. Po srbském útoku na chorvatské bezpečnostní síly následovala vždy odvěta, ale v okamžiku, kdy Chorvaté získávali převahu, se na scéně objevily „neutrální“ jednotky Jugoslávské lidové armády (JNA) a v zájmu zabránění krveprolití převzaly nad situací – a tedy i nad územím – kontrolu.¹

Periodicita podobných lokálních konfliktů se výrazně zvýšila v květnu. I proto bývá jako začátek války označován masakr dvanácti chorvatských policistů ve vesnici Borovo Selo nedaleko východoslavonského Vukovaru 2. května 1991, vůbec první významná akce s účastí paramilitárních oddílů. Právě tento moment se stal dalším typickým znakem celé války. Účast polovojenských jednotek od této chvíle vlastně doplňovala a rozvíjela strategii kontroly území regulární armádou.²

Tato strategie si zaslouží bližší pohled, protože v nepříliš upravené podobě tvořila jádro ozbrojených operací celé války, a tedy i pozadí budoucího rozmístění mezinárodních sil. Bylo by velkou chybou chápat vývoj konfliktu jako směřování ke konfrontacím pravidelných vojenských sil prostřednictvím konvenčních způsobů boje s cílem čistě vojenské porážky nepřítele. Takový model by byl nemyslitelný už jen s přihlédnutím k podobě ozbrojených sil jak na chorvatské, tak na srbské straně.

Co se týče Chorvatska, není zřejmě vůbec možné mluvit o samotné existenci armády v pravém slova smyslu, alespoň ne v době výše zmíněných incidentů.

¹ Skutečný smysl akce v Plitvickém parku nezakryje ani skutečnost, že velitelem sil JNA zde byl původem chorvatský důstojník, který nepochyboval o oprávněnosti zásahu a jeho čistě bezpečnostním charakteru. Bennett, Ch., *Yugoslavia's Bloody Collapse: causes, course and consequences*, New York 1995, s. 150.

² Za incidentem z Borova Sela stály jednotky tzv. šešeljovců, pojmenovaných podle ultranacionalistického politika, vůdce Srbské radikální strany Vojislava Šešelje. Mezi další polovojenské oddíly patřili například tzv. Bílí orlí, Četnici nebo Arkanovi tygři vedení Željko Ražnatovičem.

Chorvatsko v průběhu roku 1991 horečně budovalo vlastní armádu na základě struktur chorvatské národní gardy (Zbor narodne garde – ZNG), jež původně doplňovala republikové policejní síly. Důstojníci ovšem logicky pocházeli z JNA.

Klasické komplexní vojenské operace ale nebyly dlouhodobě ani v možnostech srbských sil, nevyjímaje samotnou JNA. Problém nespočíval v nedostatku vojenské techniky - například těžkých zbraní měla JNA dostatek - ale zkrátka v početní slabosti či nevytvořenosti vojáků.³ Obě strany se proto úzkostlivě vyhýbaly přímému střetnutí, což občas vedlo mezinárodní pozorovatele k pochybnostem, zda se skutečně pohybují ve válce. Nebylo snadné doložit její tradiční a základní průvodní znak, tedy jakékoliv viditelné pohyby vojenských sil.⁴

S poněkud zmatenými dojmy, jež západoevropské státy z monitorovaných „bojů“ získávaly, souvisí koneckonců nepochopení vnitřní podstaty probíhající války na jugoslávském území. Proudění uprchlíků byly dlouho mylně považovány za její důsledek, vlastně vedlejší efekt. Až postupem času začínalo být evidentní, že vyhánění civilistů je jádrem konfliktu a primárním cílem bojujících stran, v úvodních fázích tedy především Srbů.

Jejich útoky na Chorvaty obydlené oblasti začínaly bombardováním, po němž, bylo-li to ještě třeba, následovalo nahodilé demonstrativní násilí, které mělo zbytek místní populace zastrašit a donutit k okamžitému odchodu. Nešlo o to daný prostor dobýt, nýbrž vypudit nežádoucí obyvatelstvo a tím „dostat rybu [ozbrojené síly nepřítel] na sucho“.⁵ Násilí prováděné polovojenskými oddíly bylo v tomto případě typickou ukázkou praxe etnických čistek, kdy jde nejen o okamžitou národnostní homogenizaci regionu, ale hlavně o záruky, že jeho nová podoba bude definitivní.⁶

Zatímco počátky pravidelných ozbrojených incidentů spadají přibližně do května roku 1991, válka mediální se na území Jugoslávie vedla už od konce osmdesátých let. Její význam je jak vnitřní, kdy napomáhala k zásadnímu vyhrocení vzájemné nacionalistické nevraživosti, tak vnější, kdy drastickým způsobem formovala světové veřejné mínění, a tím i předurčovala budoucí postoje intervenujících sil včetně OSN.

³ Gow, J., *Triumph of the Lack of Will : International Diplomacy and the Yugoslav War*, London 1997, s. 39.

⁴ tamtéž.

⁵ cit. dle: c.d., s. 41.

⁶ O tématu etnických čistek podrobněji například Naimark, N., *Plameny nenávisti : etnické čistky v Evropě 20. století*, Praha 2006, dále Bell-Fialkoff, A., *Ethnic Cleansing*, St Martin's Press 1996, Carmichael, C., *Ethnic Cleansing in the Balkans : Nationalism and the Destruction of Tradition*, London 2002.

Za obecný základ propagandy v Jugoslávii a především její podivuhodné účinnosti je možné považovat nevyjasněné otázky viny za události spadající ještě do dob druhé světové války. Na rozdíl například od poválečného západního Německa nebyli v Jugoslávii nikdy konkrétně pojmenováni viníci genocidních zvěrstev typu Ante Paveliće.⁷

Právě reminiscence ustašovského státu (Nezavisna Država Hrvatska – NDH) byly v propagandě obou stran zcela dominantní. Srbská média v čele s televizí neustále varovala před perzekucí své menšiny v Chorvatsku a novou hrozbou vyhubení srbského národa jako celku. Klíčovým slovem či heslem se stala genocida.

Ve zneužívání historických faktů přitom docházelo k mnohdy naprosto iracionálním až absurdním spojením, jako například u jednoho ze základních stavebních kamenů srbské propagandy, tedy označení Franjo Tudžmana za ustašovce. Tento veterán partyzánských bojů, vedených samozřejmě do značné míry proti režimu NDH, však nebyl schopen podobně nesmyslná obvinění ignorovat a svojí sveřepou obranou tak mimoděk prokázal srbské straně obrovskou službu.⁸

Tudžmanovy přehnané reakce na srbské urážky je ale třeba vidět v širším kontextu vzednutí celochorvatského nacionalismu. Autonomistické požadavky viditelně opomíjely jakékoliv zmínky o srbské menšině⁹ a týkaly se „Chorvatska jako státu chorvatského národa“. Chorvatsko bez zábran oprášilo některé staré insignie státu NDH, docházelo k čím dál masovějším čistkám v jeho administrativě a především v policii, měnily se názvy ulic atd.

Efektivní využití vlastních sdělovacích prostředků ovšem samo o sobě netvořilo dobrou mediální strategii státu. Bylo nutné patřičným způsobem přistoupit také k zahraničním novinářům, kteří do Jugoslávie těsně po vypuknutí bojů přijížděli.

Obě strany v konfliktu k nim přistupovali rozdílně, ani jedna ale nedokázala napodobit propracovanou strategii Slovinska, které pro tyto účely ochotně poskytlo tiskové centrum a dávalo najevo maximální informační otevřenost.¹⁰

Hlavním srbským úspěchem na tomto poli bylo „zpracování“ v Bělehradu situovaného štábu stanice CNN, jež byla velmi náchylná k přijímání základních tezí protichorvatské, případně protialbánské rétoriky. V tomto ohledu tak napodobila

⁷ Gallagher, T., *Balkans after the Cold War : From Tyranny to Tragedy*, London 2003, s. 52.

⁸ Bennett, c.d., s. 140.

⁹ Tudžman před vypuknutím konfliktu značně podcenil význam srbské menšiny v Krajině. Ta tvořila sice pouhých 15% chorvatských Srbů z celkových asi 600 tisíc, to ale pro propagandistické a v praxi provokační účely Srbska bohatě stačilo. Gallagher, c.d., s. 50.

¹⁰ Bennett, c.d., s. 162.

řadu evropských diplomatů, kteří výhradně z pohodlí jugoslávské metropole dlouhou dobu zasílali svým domácím vládám oficiální zprávy zásadního významu, aniž by projevovali jakýkoliv zájem navštívit Záhřeb.

Chorvatská strana naproti tomu zahraniční novináře v první fázi války víceméně ignorovala, což lze chápat jako důsledek výrazně kratší přípravy na symbolicky významné vyhlášení nezávislosti, neoddělitelného prvku strategie Slovinska. Postupem času nicméně získávali Chorvaté v práci se zahraničními médii nad Srby navrch. Důvod byl prostý – byl jím způsob vedení války. Srbové a JNA od počátku tajili, maskovali své vojenské cíle a jim přizpůsobenou taktiku, zatímco Chorvaté neměli alespoň první tři měsíce války před světem co skrývat. Jinými slovy mohli v klidu nechat zahraniční novináře pracovat, kde se jim zachtělo.¹¹

Jakkoliv byly tyto faktory důležité při působení na světové veřejné mínění a v důsledku toho i na politická či politicko-vojenská rozhodnutí na mezinárodní úrovni, je třeba zdůraznit, že vlastně jen doplňovala již zaběhnuté představy o jugoslávském prostoru.

Jeho geopolitický význam po konci studené války citelně oslabil. Jugoslávie ztratila specifický status země mezi Západem a Východem, který získala skrze svůj poválečný politický charakter. V očích západoevropských států nyní nebyla podstatná ideologická orientace režimu, ale výhradně jeho schopnost čelit dezintegraci.¹²

Mezinárodní společenství a jugoslávská krize: vývoj do září 1991

V prvních měsících konfliktu neexistovaly v tomto přesvědčení napříč euroatlantickým prostorem žádné podstatné rozdíly, snad s malou výjimkou Rakouska, jehož hlas ovšem oslaboval fakt, že nebylo členem NATO a stále ještě ani Evropského společenství (ES). Absolutní priorita v zachování jugoslávské federace nápadně evokovala obavy z rozpadu Sovětského svazu a stejně tak podpora Slobodanu Miloševićovi v tomto úsilí (alespoň zdánlivém) silně připomínala přístup k Michailu Gorbačovovi.¹³

¹¹ Právě díky této benevolenci zahynula v prvních měsících bojů podstatná část z asi 60 obětí z řad západních žurnalistů. Druhým důvodem byla samozřejmě jejich nezkušenost a neznalost prostředí jugoslávské války.

¹² Gallagher, c.d., s. 46.

¹³ tamtéž.

V tomto duchu tedy ES nejevilo zájem o vnitřní specifika jugoslávské krize - tedy zprvu samostatné násilné akty nebo autonomistické požadavky republik. Odtud už vedl jen malý krok k tichému souhlasu s omezenými akcemi JNA ve snaze tyto tendence eliminovat.¹⁴ Tento postoj vycházel z hluboko zakořeněné představy JNA jako jediné integrační síly, schopné odvrátit zatím silně nežádoucí secesi Slovinska a Chorvatska.

Západní vlády nejevily až do června 1991 o situaci v Jugoslávii prakticky žádný zájem.¹⁵ Hlavní mezinárodně-bezpečnostní problémy se tou dobou nacházely úplně jinde, totiž v Perském zálivu, v rozpadajícím se Sovětském svazu, případně na Blízkém východě. V úvahu je nutné brát i pozornost věnovanou samotné evropské integraci či demokratizaci zemí bývalého východního bloku. Velmi věrohodně pak působí stručná charakteristika vztahu západní Evropy k vývoji na její balkánské periferii v podání historika Toma Gallaghera, totiž že „železnou oponu nahradila opona nezájmu“.¹⁶

Čím dál intenzivnější válka na území Chorvatska se tak nakrátko stala jedním z mnoha probíhajících, ale okrajových a opomíjených ozbrojených konfliktů po celém světě („orphan conflicts“¹⁷). Tato situace však neměla trvat dlouho a díky čistě evropské iniciativě tak prozatím nevedla ke vstupu OSN na scénu.

Příčin, kvůli kterým se do období mezi jarní eskalací války, případně vyhlášením slovinské a chorvatské nezávislosti 25. června 1991 a první smysluplnou aktivitou OSN vešla ještě kapitola mírových snah ES, je celá řada. V zásadě se ale dají rozdělit na dva základní typy. Evropa se rozhodla na Balkáně plně angažovat jednak z důvodů ryze pragmatických a jednak z důvodů ideologických či prestižních.

Do první skupiny spadají pochopitelně rizika spojená s každou válkou, tedy především hospodářský kolaps regionu, hrozba nekontrolovatelné vlny uprchlíků, nebo v tomto případě přerušování komunikačních tras s exklávou ES, tedy Řeckem. O ekonomických a bezpečnostních výhodách mírového řešení krize tak nebylo pochyb.¹⁸

Otázkou nicméně zůstává, jak významná byla pro náhlé zintenzivnění evropských aktivit mezinárodní prestiž nebo obecněji řečeno motivace výrazně

¹⁴ Bennett, c.d., s. 155.

¹⁵ Podobně jako se Rakousko vymykalo plošné podpoře zachování federace je ale možné z tohoto závěru částečně vyloučit – patrně vzhledem k její geograficky blízké pozici – Itálii. c.d., s. 174.

¹⁶ cit. dle: Gallagher, c.d., s. 46.

¹⁷ Touval, S., Why the UN fails?, Foreign Affairs. 1994, vol. 73, no. 5, s. 50.

¹⁸ Ekonomické perspektivy na jedné straně nutily k aktivitě ES, na druhé mohly z tehdejšího pohledu od války odradit samotnou Jugoslávii, respektive její republiky, které na evropských investicích, hospodářské pomoci a odebírání asi 40% jejich exportu, silně závisely. Gow, c.d., s. 49.

abstraktního rázu. Je důležité brát v úvahu snahu nově se formujícího ES, případně Evropské Unie, dokázat navenek jednotu, efektivitu a flexibilitu svojí plánované společné zahraniční a bezpečnostní politiky (Common Foreign and Security Policy - CFSP). Konec války mohl v tomto smyslu potvrdit, posílit evropskou ideu jako takovou a dát zapomenout na selhání jednotného postoje během právě skončeného konfliktu v Perském zálivu.

Evropskou odhodlanost vyřešit jugoslávskou krizi bez pomoci OSN či USA přesně vyjádřil tehdejší předseda Evropské rady, lucemburský ministr zahraničí Jacques Poos, když označil tuto výzvu za „hodinu Evropy“.¹⁹ Zcela v souladu s tímto postojem se o své striktní pasivitě vyjadřovala i americká diplomacie²⁰ a rovněž OSN, jmenovitě její generální tajemník Javier Perez de Cuellar.

Vedle zmíněných faktorů je třeba vidět ještě jeden specifický, u něhož politická reprezentace ES ztrácela iniciativu a na nějž mohla nebo musela pouze reagovat, a tím bylo veřejné mínění. Jeho vrcholný vliv ovšem spadá až do období konce roku 1991 a sporů ohledně mezinárodního uznání nezávislosti Slovinska a Chorvatska.

V průběhu června až července 1991 byla tedy patrná zásadní změna v chápání války v Chorvatsku a jejího významu. Do této doby byla bez výjimky označována za vnitřní problém Jugoslávie, nyní se rychle a v podobně všeobecné shodě stávala problémem evropským, který měla Evropa řešit výhradně vlastními silami.

Největšího triumfu ve svých mírových snahách dosáhlo ES 7. července zprostředkováním mírové dohody z Brioni. Jejím prostřednictvím se stáhly jednotky JNA ze Slovinska, které spolu s Chorvatskem zároveň souhlasilo s tříměsíčním moratoriem na vyhlášení své nezávislosti.

Dohoda byla podepsána dva dny po uvalení zbrojního embarga na celou Jugoslávii. Z dnešního pohledu je možné hodnotit oba tehdy velmi respektované úspěchy jako iluzorní.

Ukončení desetidenní války ve Slovinsku ve skutečnosti nebyla zásluha aktivit ES, ale nezájmu JNA, z jejíhož pohledu se jednalo jen o okrajové teritorium.²¹ Moratorium později vypršelo uprostřed bezvysledných říjnových jednání za čím dál

¹⁹Washington a Moskva pak byly podle něj o plánech ES „informovány“, a nikoliv, jak by se dalo očekávat, „konzultovány.“ cit. dle: c.d., s. 48.

²⁰ Proslulý je v této souvislosti výrok tehdejšího amerického státního sekretáře Jamese Bakera, jenž roli USA jasně vyjádřil slovy: „the USA has no dog in this fight.“ cit. dle: Gallagher, T., c.d., s. 67.

²¹ Důvodem pro poněkud apatický postoj JNA mohl být přitom zájem Slobodana Miloševiče povzbudit v autonomistických snahách Chorvatsko a zatáhnout jej ještě více do války. Bennett, c.c., s. 160.

ostřejších bojů a zbrojní embargo pochopitelně nejvíce vyhovovalo prvotnímu agresorovi, tedy materiálně solidně zajištěné Jugoslávské lidové armádě.

S ohledem na budoucí nedostatky dělby práce mezi OSN a regionálními organizacemi v čele s ES je na místě zmínit hlavní průvodní znaky mírových snah, následujících po dosažené dohodě. Jejich jádrem mělo být monitorování příměří ve Slovinsku a od konce července také v Chorvatsku. K tomuto účelu byla zřízena pozorovatelská mise (ECMM), personálně postavená převážně na bázi ES, ale ratifikovaná a celkově zaštitěná KBSE.²² Jejich původně 50, záhy již 500 členů, vystupujících v roli striktně nestranných, neozbrojených pozorovatelů, se nicméně stalo pouze pozadím, předpokladem pro politické urovnání a uspořádání na nejvyšší úrovni.

Právě v tomto vztahu spočíval kámen úrazu mise ES, který měl prakticky v totožné podobě už o pár měsíců později potkat i OSN. Diplomatická jednání mezi zástupci Slovinců, Chorvatů a Srbů (přesněji JNA, konkrétně s federálním ministrem obrany Kadijevičem) vedl lord Carrington. Na pozadí prudkých bojů, tedy navzdory porušování příměří jako základního předpokladu dalších aktivit, se mu sice opakovaně podařilo dosáhnout politického průlomu, ale ten se brzy ukázal jako naprosto bezcenný.²³ Za prvé proto, že závazky Miloševiče, Tužžmana a Kadijeviče byly formulovány jen vágně a šlo je snadno obejít, a za druhé proto, že ES jako politický celek rychle ztrácelo původně solidní autoritu.

Skutečný efekt dosažených dohod v tomto případě, ale i v budoucnu pod patronací OSN zdaleka neodpovídal politické váze jejich aktérů. „Velké dohody“ přestaly zkrátka fungovat, jelikož bojujícím stranám došlo, jak křehký je vlastně mandát, jak malý je operační rádius reprezentantů ES. Když předseda jeho Komise Jacques Delors přislíbil v případě dohody mezi Bělehradem a Záhřebem poskytnout nově koncipované federaci finanční pomoc, neuvědomil si, jak málo důvěry jeho jednání „jménem ES“ vzbuzuje.²⁴

Není ovšem nutné klesající kredit ES nebo vůbec mezinárodního společenství ukazovat v takto abstraktní rovině. Mnoho totiž neslibovala ani konkrétní předložená východiska, jež politická jednání od července provázela. Základní návrhy o budoucí podobě Jugoslávie nevyhovovaly nikomu. V zásadě totiž počítaly i nadále s federálním

²² Higgins, R., *The New United Nations and Former Yugoslavia*, International Affairs. 1993, vol. 69, no 3, s. 474.

²³ Gow, c.d., s. 54.

²⁴ Touval, S, c.d., s. 52.

a zároveň co možná nejdemokratičtějším uspořádáním. V zájmu Srbska bylo udržení federace bez nových demokratických principů, v zájmu Chorvatska (a dalších republik) naopak konec federace v její dosavadní podobě a maximální posílení suverenity republik.²⁵

Během několika týdnů začala mizet důvěra v naprosto klíčový atribut mírové operace ES, totiž v její striktní a všemožně deklarovanou nestrannost. Ozbrojené jednotky na obou stranách neviděly žádné záruky, že prostor, který vyklidí, neobsadí nepřátelská strana, což samo o sobě řetězovou reakcí stupňovalo všestrannou nedůvěru. Jedním z rozhodujících momentů v cestě k předání značné části agendy OSN byl ale právě přechod západoevropských států (v očích Srbů se jednalo v první řadě o Německo) od neutrálních stanovisek k označení JNA a právě srbské strany jako hlavního viníka konfliktu.

Další předzvěstí budoucích problémů bylo rostoucí sebevědomí Srbů, které pramenilo ze sílícího pocitu, že ačkoliv je Západ identifikuje jako agresora, nehrozí jim z jeho strany prakticky žádné nebezpečí.²⁶

V září se ES především z iniciativy Belgie, Francie a Velké Británie obrátilo s žádostí o pomoc na OSN. Přestože Sekretariát nejevil nad tímto vývojem žádné nadšení – je třeba si uvědomit že OSN v té době vedla po celém světě dalších třináct mírových operací – kupíci se neúspěchy evropské komise způsobily postupný přesun zodpovědnosti za Jugoslávii na světovou organizaci.

Perspektiva její činnosti pro nastolení míru přitom mohla v této době vypadat poměrně nadějně. OSN jen o několik málo let dříve asistovala při ukončení irácko-iránské války, při stažení sovětských sil z Afghánistánu, dále při sestavení koaliční vlády v Kambodži, pomáhala rovněž s nastolením míru v Salvadoru. Konec studené války, a tedy bipolárního rozdělení světa, byl vnímán jako otevření nového prostoru pro široké mírové operace, jako zánik uspořádání, jež OSN dusilo a omezovalo. Když i přesto dokázala vyřešit zmíněné konflikty s širokým regionálním dopadem a účastí supervelmocí, uhašení války v Chorvatsku mohlo nyní vypadat jako vcelku snadný úkol.²⁷

Bohužel i takovéto obecné úvahy stály do značné míry na vodě. Za koncem irácko-iránské války i odchodem Sovětů z Afghánistánu stála spíše než

²⁵ Higgins, R., c.d., s. 473.

²⁶ tamtéž, s. 474.

²⁷ Touval, S., c.d., s. 44.

prostředkování OSN únava z mnohaletých bojů,²⁸ uklidnění situace v Kambodži zase umožnil hlavně konec čínské podpory vietnamské straně.

Následné mise v Afghánistánu (stíženém tentokrát vnitřním konfliktem), v Angole, na Haiti či v Somálsku skončily naprostým neúspěchem, který bylo přes vzájemné rozdíly jen stěží možné svádět na něco jiného, než na OSN samotnou.²⁹

²⁸ Nehledě na fakt, že ve druhém případě OSN svým jednáním pomohla Sovětskému svazu, aby si po afghánském fiasku alespoň částečně zachránil tvář. tamtéž.

²⁹ tamtéž, s. 45.

II. Od všeobecného zbrojního embarga k ozbrojené intervenci (září 1991-únor 1992)

Rezoluce Rady bezpečnosti č. 713, která uvalila na celou Jugoslávii embargo na dovoz zbraní a vojenského materiálu, v žádném případě neznamena radikální přesun zodpovědnosti za celý problém na OSN. Ta si měla přesto v nadcházejících měsících rozdělit práci s doposud neúspěšným ES, což obnášelo v první řadě převzetí jeho dosud marných snah o nastolení zoufale potřebného trvalého příměří. Jednání o politickém urovnání a budoucím uspořádání v regionu pak zůstala především v kompetenci předsedy konference o Jugoslávii lorda Carringtona, jehož později nahradil lord Owen.¹

Klíčovou postavou aktivit OSN, které už měly jít dále než k dosavadnímu obecnému odsuzování násilí, se stal Cyrus Vance, šéf americké diplomacie z Carterovy éry, v září jmenovaný zvláštním zmocněncem OSN pro Jugoslávii. Nově nastavená dvukolejnost snah světové a regionální organizace vnesla do doposud tápajících jednání jisté oživení a přinesla rovněž hmatatelné výsledky, nicméně brzy začala v řadě otázek přerůstat do vzájemných sporů a konfliktů.

Už zářijová rezoluce o zbrojním embargu se stala jedním z nejkontroverznějších kroků mezinárodního společenství a předmětem později právně, tehdy především strategicky a eticky motivovaných protestů, provázejících prakticky celou válku. Esencí všech argumentů proti plošnému záběru embarga byla konzervace stavu nerovnováhy ve výzbroji, tedy vlastně hnací síly probíhajících bojů.² Proti přijetí rezoluce č. 713 se opakovaně stavělo i Valné shromáždění OSN, ale to na jasném stanovisku Rady bezpečnosti – vehementně podporovaném hlavně Velkou Británií a Francií – nic nezměnilo.

Ať už bylo legální pozadí embarga jakékoliv, jisté je, že na zásobování republik zbraněmi nemělo tak dramatický dopad, jaký by si pravděpodobně OSN přála. Vybavenost JNA respektive Srbů, kteří koneckonců embargo otevřeně podporovali, byla alespoň v porovnání s ostatními na velmi dobré úrovni, jež si přisun vojenského

¹ Gow, J., *Triumph of the Lack of Will. International Diplomacy and the Yugoslav War*, London 1997, s. 61.

² Nový rozměr pak samozřejmě spor o embargo dostal s mezinárodním uznáním nezávislosti Chorvatska a Bosny a Hercegoviny na jaře 1992. Bennett, Ch., *Yugoslavia's Bloody Collapse: causes, course and consequences*, New York 1995, s. 176.

materiálu ze zahraničí bezprostředně nevyžadovala, Chorvatsko si jej bez větších problémů zajišťovalo i nadále.³

Nerovnováha sil a její postupné odbourávání jsou velmi dobře patrné na částečné změně charakteru války, kterou je možné pozorovat právě na podzim roku 1991.

Vývoj války na podzim 1991 a posílení role OSN

Podobným sebevědomím, jaké už koncem léta projevovala srbská strana v diplomatických sférách, disponovaly také její ozbrojené složky v době útoků na chorvatská města Vukovar a Dubrovnik.

Jejich obléhání byla pro budoucí vývoj důležitá, ne-li zlomová, minimálně ve dvou ohledech. Zaprvé, útok na Dubrovnik jakožto exponovaný kulturní klenot turisticky proslulé Dalmácie přinesl dosud nevídanou vlnu veřejného pobouření v Evropě. Díky jeho ostřelování nebo lépe řečeno díky televiznímu zobrazení tohoto ostřelování přestala být válka v Jugoslávii rázem vnímána jako geograficky vzdálená, bezvýznamná potyčka. Nutné je ovšem doplnit fakt, že takové „připomínky“ se musely až do roku 1995 čas od času opakovat, jak dokazují podobná probuzení z letargie například po uveřejnění prvních záběrů z koncentračních táborů v Bosně nebo po opakovaných minometných útocích v Sarajevu.⁴

Efekt na veřejnost (v tomto případě domácí) byl ale i samotnou příčinou, smyslem útoku na město, což je patrné už jen při letmém pohledu na mapu či se znalostí tehdejší polohy bojových linií, jimž byl Dubrovnik dosti vzdálen. Dezintegrace federativního státu čím dál více ohrožovala i svazek Srbska s Černou Horou, již bylo z pohledu Bělehradu třeba více angažovat pro společné zájmy. Ty ale přese všechnen nacionalistický potenciál nemohli černohorští radikálové spatřovat v etnických čistkách v daleké Slavonii. Odvody se staly bezproblémovou záležitostí až po výzvě k devastaci Dubrovniku, ležícího od Černé Hory jen asi 30 kilometrů na severozápad podél pobřeží.⁵

³ Ekwall-Uebelhart, B., *Managing Arms in Peace Processes: Croatia and Bosnia-Herzegovina*, New York 1996, s. 15.

⁴ Bennett, Ch., c.d., s. 191.

⁵ Mediální využití Dubrovniku chorvatskou stranou potvrzovalo na tomto poli její absolutní převahu nad všeobecně demonizovaným Srbskem. Zahraniční televizní reportáže například Chorvaté dokázali působivě drammatizovat oblaky černého dýmu zpoza městských hradeb, kde pálili staré pneumatiky. c.d., s. 169.

Osmdesát sedm dní trvající obléhání Vukovaru naproti tomu vyplývalo z jeho nešťastné polohy blízko srbských hranic a s ní souvisejícího etnického složení města, kde Srbové tvořili 37% obyvatel (v Dubrovníku jen asi 7%). Etnické čistky po pádu tamní obrany v polovině listopadu postihly celý zbytek populace – nejen Chorvaty, ale mj. i silnou menšinu maďarskou. Inspekci OSN v čele se samotným Cyrusem Vancem byl přístup do oblasti jugoslávskými jednotkami pod vedením Veselina Šljivancanina znemožněn.

Projevilo se zde ale vedle veřejného ohlasu druhý důležitý zlom ve strategii bojů. Pro Srby bylo dobytí Vukovaru Pyrrhovým vítězstvím - ztratili při něm totiž hrozivý počet 5000 mužů. Je otázkou, jak taková zkušenost ovlivnila například pozdější obléhání Sarajeva, kde Srbové jak známo preferovali ostřelování z okolních kopců bez přímých pokusů o dobytí města (počtem obyvatel více než desetkrát většího).⁶ Nemohlo už být pochyb o rychle vzrůstající úrovni chorvatských ozbrojených sil, které navíc na rozdíl od JNA projevovaly obrovskou odhodlanost a motivaci.

Válka se nutně stávala čím dál více statickou. Srbská strana od této doby už téměř nerozšířila vlastními silami kontrolované oblasti v Chorvatsku a jejich rozsah se nadlouho stabilizoval na přibližně 30% území chorvatské republiky (podobný vývoj provázal i srbské operace v Bosně a Hercegovině v letech 1992-1993).

Že Jugoslávské armádě dochází při útočných operacích a obléhání měst dech, mohlo sotva uniknout čelným představitelům západních ozbrojených sil. Například generál Jean Cot, v letech 1993/1994 vrchní velitel sil OSN v Bosně, otevřeně vyjádřil svoje přesvědčení, že k zastavení srbských sil v době jejich obléhání Vukovaru a Dubrovníku by stačily zhruba tři lodě, třicet letounů a tři tisíce mužů. Zranitelnost JNA v této etapě války potvrdil později i vůdce bosenských Srbů Radovan Karadžić.

Ani generál Cot ani nejvyšší velitel sil NATO v Evropě generál Gatlin, jenž se dokonce podílel na konkrétních přípravách vojenského zásahu, ale neměli vliv na postoj USA, jež se od jugoslávské krize i nadále distancovaly. A právě bez jejich přispění byla rozsáhlá intervence Severoatlantické aliance vyloučena. Pasivní a skeptická stanoviska OSN potom velmi dobře reprezentovala vyjádření civilního zástupce generálního tajemníka Jasuši Akašiho, který operoval (poměrně rozšířenými) tezemi o tom, že vinu za obléhání inkriminovaných měst nesou díky svým provokacím sami Chorvaté.⁷

⁶ Gallagher, T., *Balkans after the Cold War: From Tyranny to Tragedy*, London 2003, s. 69.

⁷Higgins, R., *The New United Nations and Former Yugoslavia*, *International Affairs* vol. 69, no 3, s. 71.

Asi týden po pádu Vukovaru došlo k zásadnímu přelomu v politických jednáních mezi ES a nejvyššími představiteli válčících stran. Prezidenti Milošević a Tudžman spolu s jugoslávským ministrem obrany Kadijevičem podepsali v Ženevě dohodu, jejímž jádrem byl souhlas s okamžitým příměřím a hlavně obecně formulovaný požadavek vytvoření mezinárodní mírové mise. Ten o několik dní později stvrdila s výslovným odkazem na ženevská ujednání rezoluce Rady bezpečnosti č. 721.

V průběhu listopadu se dále formoval vztah mezi ES a OSN. Těžiště mírových aktivit se mezi nimi pomalu ale jistě přesouvalo paralelně s vnímáním obou organizací v samotné Jugoslávii. Srbský názor na ES byl v této době jednoznačný – šlo pouze o mocenský nástroj vůči nim apriorně nepřátelského Německa. Tento postoj pregnančně vyjádřil v souvislosti s nedávným odmítnutím tzv. Carringtonova plánu⁸ na nové uspořádání federace zmíněný ministr obrany Kadijevič, když označil podobné iniciativy za „třetí útok Německa v tomto století“.⁹ Milošević poznal, že od ES, které čím dál zřetelněji podporovalo pouze stanoviska Chorvatů a Slovinců, nemůže již Srbsko nic získat a otevřeně se proto obrátil na OSN.

V tomto bodě je užitečné nastínit ve zkratce právní podmínky spolupráce mezi OSN a regionálními organizacemi. Charta OSN, jmenovitě článek 53 kapitoly VIII výslovně umožňuje - s nezbytnou autorizací Rady bezpečnosti - jejich využití při mírových operacích, nevyjímaje ani tzv. operace na vynucení míru (‘peace enforcement’). Zajímavý je na druhé straně fakt, že podobně jednoznačný právní rámec postrádalo počínání ES.¹⁰

Jestliže se ale během listopadu ES v podstatě vzdalo ve prospěch OSN pokusů o nastolení a udržení příměří, tedy mírových snah ve smyslu ‘peacekeeping’ a ponechalo si iniciativu v širších politických otázkách (‘peacemaking’), vnucovaly se pochybnosti o tom, která organizace vlastně využívá služeb druhé strany. Když Rada bezpečnosti schválila rezoluci č. 724 v polovině prosince vyslání přípravného týmu, který měl v Chorvatsku zjistit podmínky možného rozmístění sil, objevily se první

⁸ Carringtonův plán navrhoval nové uspořádání Jugoslávie jako velmi volného svazku šesti suverénních republik, spojených pouze ekonomickými vazbami. Proti plánu se jakožto hospodářsky nejrozvinutější republika vyslovovalo Slovinsko, s odvoláním na separaci svých menšin pak zejména Srbsko. Plán mimo jiné implikoval i rozšíření autonomie Kosova a Vojvodiny, jejíž likvidace na konci osmdesátých let byla jedním z největších Miloševićových triumfů. Gow, J., c.d., s. 58.

⁹ cit. dle: Gow, J., c.d., s. 59.

¹⁰ Higgins, R., c.d., s. 473.

námítky z řad činitelů OSN, že tu světová organizace směřuje k suplování role ES, případně Západoevropské unie,¹¹ které nejsou s to postavit vlastní kontingent.

Vanceův plán a cesta k rezoluci č. 743

Vyslání týmu 15 pozorovatelů¹² do Jugoslávie už spadalo pod čerstvě přijatý, tzv. Vanceův plán, o několik dní dříve předložený Radě bezpečnosti generálním tajemníkem. Jeho druhým přívěskem bylo ještě zřízení zvláštní komise pro kontrolu dodržování zářijového zbrojního embarga. Plán počítal se stažením JNA a ostatních srbských ozbrojených sil z území Chorvatska, na jimi opuštěných územích v západní a východní Slavonii a v Krajině pak s vytvořením tří chráněných oblastí (United Nations Protected Areas, UNPA).

Z těchto oblastí se měly, pokud nebyly ochotny demobilizovat, stáhnout veškeré ozbrojené síly včetně chorvatských (Chorvatská národní garda a armáda), s jedinou výjimkou v podobě lehce vyzbrojených policejních sil, nutných k udržení pořádku. Ty měly být navíc pod dohledem jednotek OSN, kterým byla vyhrazena rovněž kontrola hraničních částí vymezených oblastí.¹³

Výchozím předpokladem všech kroků směřujících k vytvoření mírové mise bylo od okamžiku podepsání dohody v Ženevě stabilní příměří. Jenže už výše zmíněný přípravný tým odjížděl do Jugoslávie za situace, která takto stanoveným podmínkám rozhodně neodpovídala. Nadějně působící stahování JNA od Záhřebu, potvrzené koncem listopadu¹⁴, nemělo na lokální boje v Krajině a Slavonii žádný vliv. Už koncem roku 1991 tak generální tajemník¹⁵ a vlastně celá OSN nastoupila nebezpečnou cestu kompromisů a ústupků z vlastních zásad, kterou sledovala přinejmenším i v prvních měsících roku 1992.

¹¹ Apely k ustavení vlastních intervenčních sil se na poli ES objevily už před vstupem OSN do krize. Zvažovaný vojenský útvar ale nemohl překročit oblast spekulací jednak z důvodu, že v ES neměl žádný právní podklad, a jednak proto, že Západoevropská unie, zahrnující 9 členských států ES nedisponovala potřebnými jednotkami ani velitelskými strukturami. tamtéž, s. 474.

¹² Jednalo se o vojenské důstojníky, příslušníky civilní policie a také zástupce Sekretariátu OSN. viz. http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unprof_b.htm.

¹³ Ekwall-Uebelhart, B., c.d., s. 21.

¹⁴ Economides, S., Taylor, P., *The New Interventionism, 1991-1994: United Nations Experience in Former Yugoslavia*, Cambridge 1996, s. 166.

¹⁵ Rezoluce č. 724 z 15.12. byla přijata po doporučující zprávě Generálního tajemníka Cuellara, předložené Radě bezpečnosti o čtyři dny dříve.

Slobodan Milošević Vanceův plán s radostí podpořil. Bylo to zcela v souladu s jeho (a obecně srbskou) představou, že od OSN je možné získat nesrovnatelně více, než od zaujaté Konference ES. Přijmout plán svým způsobem znamenalo vyhnout se kapitulaci před Německem.¹⁶ Na jeho základě, a tedy se silami OSN v Jugoslávii, už politická jednání pod vedením lorda Carringtona (respektive lorda Owena) mohla klidně pokračovat. Milošević jen musel o nutnosti akceptovat cizí jednotky přesvědčit ostatní vlivné představitele Srbů, například vůdce menšiny v chorvatské Krajině Milana Babiče.

Druhý lednový den roku 1992, v době pokračujících bojů, podepsali zástupci válčících stran dohodu o bezpodmínečném příměří, která v praxi znamenala přijetí Vanceova plánu, jakožto dokumentu dosti vzdáleného dosavadním návrhům ES. Plán oproti nim neměl plnit funkci zprostředkování míru a udržení Jugoslávské federace v co možná nejméně modifikované podobě, ale otevíral dveře pro mezinárodní intervenci o síle přibližně 14 tisíc vojáků a stabilizaci situace v poměrně jasně vymezených částech Chorvatska, přičemž nepředjímal celkové politické řešení.

Oficiálně deklarovaným smyslem a cílem Vanceova plánu bylo vytvořit mírové podmínky, které by později takové politické řešení a tedy určení konečného statusu chráněných oblastí umožnily. V tomto smyslu se tedy nejednalo o mírový plán v pravém slova smyslu. Potíž ovšem byla právě v tom, že plán sám o sobě nechával zatím otázku definitivního teritoriálního uspořádání otevřenou, což vedlo obě válčící strany k jeho rozdílné, vlastně úplně opačné interpretaci. Srbové i Chorvaté chápali plán jako potvrzení vlastního pohledu na sporná území a v důsledku toho od OSN a mise UNPROFOR zcela samozřejmě očekávali něco úplně jiného. V případě Chorvatska šlo o rychlé navrácení Krajiny a Slavonie ke zbytku státu, Srbové si od mezinárodních sil slibovali ochranu při svých snahách o další posílení již existující autonomie.

Celkově nejasný cíl Vanceova plánu nebyl, jak se mělo brzy ukázat, jeho jedinou slabinou. Další představovala přinejmenším zbytečná, spíše však škodlivá snaha udržet na kontrolovaných a demilitarizovaných územích tamní bezpečnostní struktury a rovněž základy civilní administrativy.

Den po jejím podpisu - 3. ledna v šest hodin večer - vstoupila dohoda o příměří (v pořadí podle různých autorů čtrnáctém až sedmnáctém) v platnost a boje skutečně až na ojedinělé přestřelky utichly. Příčinou samozřejmě nebyla pouhá

¹⁶ Gow, J., c.d., s. 67.

disciplinovanost obou armád a jejich podřízení politickým apelům shora, ve skutečnosti se pro klid zbraní sešly zhruba tři podstatné argumenty zároveň.¹⁷

Zaprvé, frontové linie se, jak již bylo zmíněno, zhruba dva předchozí měsíce víceméně neměnily a probíhající boje v dané situaci nikam nevedly. Zadruhé, bojující strany se pro tuto chvíli nechaly přesvědčit o nestrannosti a snad i skutečné síle nastupujících jednotek OSN. Třetím důvodem bylo nevyhnutelně se blížící mezinárodní uznání nezávislosti Chorvatska a Slovinska.

Evidentní zvrat v dosavadním vývoji války navodil optimistickou atmosféru, již nepřekazil ani nesmyslný útok jugoslávského letectva na nevyzbrojené vrtulníky s pozorovateli ES, při němž 7.1. zahynuli čtyři Italové a jeden Francouz. Rada bezpečnosti tento incident brskně odsoudila, ale už druhý den prostřednictvím rezoluce č. 727 podpořila vyslání vlastní skupiny 50 důstojníků, určených k monitorování příměří.¹⁸

Během prosince a ledna intenzivně probíraná otázka uznání Slovinska a Chorvatska spadala jednoznačně pod kompetence ES a nemá smysl jí zde se všemi podrobnostmi rozebírat, nicméně její dopad na vývoj války i v dlouhodobé perspektivě si přeci jen stručnou odbočku žádá.

Hlavním zastáncem uznání mezi státy ES bylo jednoznačně Německo, odmítající stěžejní argumenty ostatních zemí, že takový krok by mohl mít katastrofální vliv na situaci ve všech potenciálně výbušných regionech Jugoslávie, jmenovitě hlavně v Bosně a Hercegovině. Německo naproti tomu zastávalo názor, že mezinárodní uznání bude mít na Srbsko odrazující vliv a že tedy přispěje k celkovému utlumení konfliktu.

Historik James Gow souhlasí s názorem T.G. Ashe, že za oficiální německou podporou uznání Slovinska a Chorvatska stál v první řadě tlak domácího veřejného mínění. Tento tlak přitom vycházel ze stále silných emocí ve společnosti, které provázely pád komunistického režimu v NDR a sjednocení státu. Ministr zahraničí Genscher ani kancléř Helmut Kohl sice původně nejevili o uznání Slovinska a Chorvatska žádný zájem (naopak se otevřeně stavěli za zachování jednotné Jugoslávie), ale nakonec se museli tomuto tlaku veřejnosti a médií podvolit a zařadit hesla o sebeurčení a srbské „komunistické agresi“ i do oficiální rétoriky německé

¹⁷ c.d., s. 62.

¹⁸ Účel sestřelení helikoptér není úplně jasný, patrně šlo o poslední pokus odradit ES od uznání Chorvatska tím, že na něj bude svalena vina za útok. Jistý je nicméně jeho dopad na velení JNA. Vzápětí po incidentu byl ministr obrany Kadijevič nahrazen generálem Adžičem, což evidentně zapadalo do Miloševićovy snahy zajistit ze srbské strany bezproblémovou spolupráci s příchozími silami OSN. tamtéž.

zahraniční politiky.¹⁹ Její náhlá změna ovšem nezůstala bez nepříjemných následků, což se projevilo zhruba za čtvrt roku v souvislosti se začátkem války v Bosně a Hercegovině.

Německo se tehdy dostalo pod zdrcující kritiku zbytku západoevropských států, podle nichž svojí podporou mezinárodního uznání Slovinska a Chorvatska povzbudilo k vyhlášení nezávislosti i Bosnu, a tím nepřímo zavinilo vypuknutí tamního konfliktu. Z dnešního pohledu je takový názor samozřejmě zcela nesmyslný, především díky důkazům o cílevědomých srbských přípravách války v Bosně, které probíhaly přinejmenším od srpna či září roku 1991.²⁰ To ale nic nemění na faktu, že celá epizoda do budoucna výrazně ovlivnila německou zahraniční politiku vůči bývalé Jugoslávii. Německo od roku 1992 zastávalo v jugoslávských záležitostech opatrné, pasivní pozice a soustředilo se na bezproblémovou spolupráci s hlavními proudy mezinárodní diplomacie.

Oficiálním prostředkem k uznání nezávislosti ze strany ES měla být tzv. Badinterova komise,²¹ celý proces od jednostranného uznání Německem den před Vánoce až po souhlas zbytku Společenství v polovině ledna 1992 je dnes ale spojován spíše s tajnými politickými obchody ohledně schválení maastrichtské smlouvy o EU, k níž měla SRN dosud zásadní výhrady.

Neprůhledné politické pozadí uznání jugoslávských republik nicméně postrádalo přímou souvislost s vývojem ohledně mezinárodní intervence pod praporem OSN. O vytvoření mise UNPROFOR a začátku rozmístění jejích příslušníků v plném rozsahu bylo definitivně rozhodnuto v únoru 1992, konkrétně prostřednictvím proslulé rezoluce č. 743. Zajímavé je ale všimnout si okolností, za kterých byla Radou bezpečnosti schválena a kroků nového generálního tajemníka, které jí bezprostředně předcházely. Když totiž Bútrus Ghálí 15. února oficiálně přijetí rezoluce doporučil, byl si dobře vědom, že situace v Chorvatsku a Srbsku rozhodně neodpovídá podmínkám dojednaným v listopadu v Ženevě ani v lednu v rámci 'Vanceova' příměří. Problémem nebyly jen pokračující lokální přestřelky v chorvatské Krajině a Slavonii, ale rovněž stále negativní postoje vůči plánu ze strany

¹⁹ Gow, J., c.d., s. 171.

²⁰ Důkazem jsou například záznamy telefonických rozhovorů mezi Slobodanem Miloševićem a zástupci bosenské Srbské demokratické strany (SDS), jež se týkaly příslibu dodávek zbraní. Viz např.: Gallagher, T., c.d., s. 73.

²¹ Komise měla posuzovat nároky přihlášených adeptů z hlediska řady kritérií, jako například jejich chování k etnickým menšinám nebo k územním požadavkům.

značné části politických elit v Bělehradě.²² Tento fakt byl pochopitelně v evidentním rozporu se zněním záhy přijaté rezoluce, kde bylo výslovně zdůrazněno, že rozmístění sil OSN probíhá na žádost jugoslávské vlády.²³

Jinými slovy, generální tajemník se rozhodl raději riskovat začátek mise v dříve schválené podobě, než jejím odkladem ohrozit těžce dosažené – a v zásadě dodržované – příměří. V dokumentu doslova stojí: „Nebezpečí, že se operace OSN zhroutlí z důvodu špatné spolupráce [bojujících] stran je méně akutní, než hrozba porušení klidu zbraní a nového vzplanutí války v důsledku odkladu rozmístění.“²⁴

Urgentní tón tohoto dokumentu by nicméně neměl zastřít mnohými odborníky podporovaný názor, že OSN jednala v otázce zahájení mise UNPROFOR příliš pomalu a příjezd prvních jednotek do Chorvatska na začátku března byl o několik měsíců opožděn.²⁵ Není těžké si domyslet závažné důsledky, jaké měl tento skluz na situaci ve válkou postižených oblastech, a to jak s ohledem na stále probíhající etnické čistky, tak na mimořádně složité podmínky uprchlíků během zimních měsíců.

²² Ekwall-Uebelhart, B., c.d., s. 22.

²³ Economides, S., Taylor, P., c.d., s. 67.

²⁴ cit. dle: UN Document S/23592, např. Ekwall-Uebelhart, B., *Managing Arms*.

²⁵ V tomto směru se ve své knize *Balkan's Odyssey* vyjádřil například tehdejší vyjednávač za ES David Owen. Podobný názor zastává ve své teoretické práci o operacích OSN na udržení míru *Peacekeeping and the UN* i politolog Shanin Malik. viz. Malik, S., *Peacekeeping and the UN*, Dartmouth 1996.

III. UNPROFOR I: vzestup a „návrat k nule“ (březen 1992-leden 1993)

Mezinárodní neintervence v Bosně

Rozmístění sil OSN na chorvatském území, tak jak bylo připraveno Vanceovým plánem, začalo pravděpodobně o tři nebo čtyři měsíce později, než mělo. Otázkou ale zůstává, jak je možné, že vůbec proběhlo pouze v Chorvatsku a vyhnulo se Bosně a Hercegovině. O zahrnutí Bosny do plánované operace žádal opakovaně (poprvé v listopadu 1991) bosenský prezident Alija Izetbegovič a pro alespoň symbolickou přítomnost sil OSN v republice se vyslovoval i lord Carrington.¹

Bosna se přitom už od konce léta 1991 nacházela na pokraji válečného konfliktu, který mohl být potenciálně mnohem složitější a ve svých důsledcích tragičtější, než ten v Chorvatsku. Za nutně chmurnou perspektivou tamní situace stálo několik klíčových faktorů.

Prvním evidentním rozdílem oproti Chorvatsku byla nesrovnatelně složitější etnická mapa regionu, kde neexistovaly prakticky žádné národnostně homogenní oblasti, které by mohly při politických jednáních posloužit jako výchozí pro jakékoliv spravedlivé řešení. S tím souvisel další budoucí zdroj zmatení západní diplomacie, totiž mnohem komplikovanější diverzifikace bojujících stran. Těch bylo jen v roce 1992 podle různých odhadů (a především různých měřítek) mezi sedmi a sedmnácti.²

Dalším obrovským rozdílem mezi oběma republikami byl jejich strategický význam pro Jugoslávii, případně pro vlastní Srbsko. Nehledě na početně mnohem silnější srbskou menšinu než jaká existovala v Chorvatsku je zde nutné si uvědomit samotnou geografickou polohu Bosny a její funkci v bezpečnostních úvahách Jugoslávie, jejichž kořeny ležely už ve zkušenostech z druhé světové války. Bosna byla potenciálním jádrem obrany Jugoslávie v případě jejího napadení. Tomu odpovídala

¹ Gow, J., *Triumph of the Lack of Will. International Diplomacy and the Yugoslav War*, London 1997, s. 109.

² Zmatená situace v Bosně nebyla pochopitelně jen diplomacie, jak dokládá mimo jiné rozdělení válečných stran v podání listu *Sunday Times*, kde se hovoří o „Chorvatech, Bosňácích, Muslimech a Křesťanech.“
Ekwall-Uebelhart, B., *Managing Arms in Peace Processes: Croatia and Bosnia-Herzegovina*, New York 1996, s. 10.

jednak celková koncentrace průmyslu,³ zaručující maximální hospodářskou soběstačnost, a jednak velmi bohaté zásoby lehkých zbraní a zbrojního materiálu, rozmístěné rovnoměrně na celém bosenském území.

S těmi se zase pojí problém odchodu JNA z regionu a jejího vyzbrojování vznikajících jednotek bosenských Srbů. Vojenské přípravy na konflikt probíhaly paralelně s pečlivou přípravou na úrovni politické, kde pod vedením srbských tajných služeb ve vší tichosti vznikaly orgány na úrovni autonomních oblastí, později sloučených v jednotnou republiku.⁴

Mezinárodní společenství dobře vědělo o hrozícím vypuknutí války v Bosně a podle toho také – alespoň na diplomatické úrovni – horečně jednalo. Vzhledem k výše nastíněné etnické situaci v regionu byly ale vyhlídky zejména vrcholné únorové konference v Lisabonu minimální. Byl zde sice předložen návrh na faktickou kantonizaci republiky⁵ s určitou inspirací švýcarským modelem, který dokonce vycházel ze starších srbských návrhů a měl i jistou podporu mezi bosenskými Chorvaty, ale jeho přijetí a implementaci bránily dvě zásadní překážky. První byl nesouhlas bosenských Muslimů s jakýmkoliv územním dělením a druhou skutečné záměry Srbů, kteří neustále stupňovali své požadavky ve zjevné snaze dosáhnout maximálních zisků ještě před rozpoutáním pečlivě připravované války.⁶

Vytvořila se tu tedy situace, která poté na poměrně dlouhou dobu odlišovala mezinárodní intervence v Chorvatsku na jedné a v Bosně na druhé straně. Srbům se totiž podařilo dlouho před vypuknutím války v Bosně získat proti mezinárodnímu společenství (v čele se silami UNPROFOR) iniciativu a připravit tím OSN o jeden ze základních stavebních kamenů, na nichž stála její dočasně úspěšná mise v Chorvatsku.

Postoj OSN k Bosně v období přinejmenším do června 1992 (kdy byla působnost mise UNPROFOR rozšířena o zajištění provozu sarajevského letiště) lze ve zkratce shrnout jako netečný a zejména s ohledem na osobní názor generálního

³ V Bosně, konkrétně především v povodí řek Neretvy nebo Bosny, byl záhy po druhé světové válce v masivním měřítku budován zejména těžký průmysl. K tématu podrobněji např.: Hladký, L., *Bosenská otázka v 19. a 20. století*, Brno 2005.

⁴ Tyto autonomní regiony byly předáky Srbské demokratické strany proklamovány už v průběhu září 1991. Jednalo se o 4 územní celky, oficiálně pojmenované: Hercegovina, Krajina, Romanija a Severovýchodní Bosna. Z iniciativy srbské tajné služby byly zformovány jejich prozatímní vlády a pro okamžik vyhlášení republiky také tajné krizové velitelství. Gow, J., c.d., s. 34.

⁵ Pojem kantonizace přítom v návrhu nebyl oficiálně zmíněn.

⁶ Někteří autoři v souvislosti se srbskou taktikou vůči bosenským Muslimům a mezinárodnímu společenství připomínají zářející podobnost s vývojem předmnichovského Československa a vztah mezi Miloševićem a Karadžičem přirovnávají ke vztahu Hitler-Henlein. viz např. Gallagher, T., *Balkans after the Cold War: From Tyranny to Tragedy*, London 2003, s. 82.

tajemníka až za otevřeně ignorující. Jak Javier Pérez de Cuéllar, tak Bútrus Ghálí se už od podzimu 1991 stavěli velmi skepticky k jednáním o novém územním uspořádání a konkrétně především k autonomistickým požadavkům správních celků s nižším než republikovým statutem.⁷ Druhý jmenovaný se pak nikdy netajil svou nechutí k širokému angažování OSN v bosenské válce, za níž v jeho očích stálo především ES.

Bútrus Ghálí jen velmi neochotně akceptoval nutnost aktivnějšího přístupu mise UNPROFOR k jugoslávské válce, protože zastával názor, že čím pasivnější roli bude OSN hrát, tím větší má šanci zachovat si z pohledu válčících stran nezbytnou neustrannost.⁸ A právě ES podle něj tuto 'neutrální image' svým jednáním ohrožovalo.

Nechť generálního tajemníka vůči Evropě měla ale mnohem širší základ. Vycházela totiž z celkové kritiky europocentrismu, který podle Bútruse Ghálího způsobuje koncentraci veškeré pozornosti médií, veřejnosti a politiků pouze na Balkán a opomíjí přinejmenším stejně rozsáhlé a tragické konflikty jinde ve světě, podle názoru generálního tajemníka hlavně válku v Somálsku.⁹

Tyto třenice mezi OSN a ES, případně mezi samotným generálním tajemníkem a Radou bezpečnosti se však ve větší míře objevily až počátkem léta 1992 - v době, kdy byla Bosna a Hercegovina mezinárodně uznána jako nezávislý stát. Není přitom od věci vrátit se krátce k okolnostem, za kterých k tomuto uznání došlo.

Jak již bylo řečeno, ES nedokázalo včas učinit razantní politické rozhodnutí a Bosnu mezinárodně uznat tak, jako to učinilo v případě Chorvatska a Slovinska,¹⁰ podobně pasivní přístup pak byl zjevný i v případě OSN. Pokud byla ideální a koneckonců poslední příležitost zabránit vypuknutí války promeškána v době uznání zbylých dvou republik v lednu,¹¹ v následujících měsících už je možné s mírnou nadsázkou snahy mezinárodního společenství vedoucí k bosenské nezávislosti hodnotit jako svým způsobem bezhlavé.

⁷ c.d., s. 76.

⁸ Economides, S., Taylor, P., *The New Interventionism, 1991-1994: United Nations Experience in Former Yugoslavia*, Cambridge 1996, s. 75.

⁹ tamtéž.

¹⁰ Mezinárodnímu uznání Makedonie na začátku roku 1992 zamezilo svým zásadně odmítavým stanoviskem k možnému názvu státu Řecko. Jeho vlády již tradičně odmítaly uznat samotnou existenci samostatného makedonského národa, včetně specifické identity makedonské menšiny na řeckém území. Ironií celé epizody na počátku roku 1992 bylo, že Badinterova komise určila ze čtyř žadatelských republik Makedonii jako jedinou, splňující pro nezávislost náležitá kritéria. viz. Rychlík, J., Kouba, M., *Dějiny Makedonie*, Praha 2003, s. 256.

¹¹ Tento názor zastává např. Gallagher, viz c.d., s. 75, podobně Bennett, *Yugoslavia's Bloody Collapse: causes, course and consequences*, New York 1995, s. 180.

O osudu Bosny a Hercegoviny měl podle závěrů Badinterovy komise rozhodnout plebiscit, naplánovaný na přelom února a března. Spíše než jeho dnes notoricky známé výsledky (souhlas přibližně 99,7% zúčastněných voličů s nezávislostí) stojí za povšimnutí důsledně organizovaný¹² a Jugoslávskou armádou podporovaný bojkot ze strany bosenských Srbů.

Opět s ohledem na skutečné záměry Bělehradu týkající se vývoje v republice je jasné, že vyhlídky na mírové řešení krize jak na konferenci v Lisabonu, tak při následných jednáních zástupce ES José Cutileira v Sarajevu na začátku března, byly zcela liché. Jediné, co mezinárodnímu společenství zbývalo, bylo uznat bosenskou nezávislost a doufat, že bude mít stejný efekt, jako začátkem roku v Chorvatsku.

Jedním z nejzajímavějších aspektů uznání nezávislosti Bosny a Hercegoviny, k němuž nakonec došlo 7. dubna 1991, je jeho načasování. Z výše uvedených skutečností samozřejmě vyplývá, že k němu došlo pozdě a lze jej přirovnat k sázce na jedinou kartu. Existuje nicméně ještě jiný pohled, který naopak vychází z teze, že ačkoliv byla nejvhodnější chvíle promeškána, nemělo mezinárodní společenství alespoň riskovat a přistoupit k uznání v době, kdy se sice Bosna nacházela na hraně války, ale tento stav bylo reálně možná ještě o několik měsíců prodloužit a poskytnout tím bosenským Muslimům více času k lepšímu vyzbrojení.¹³ Takový názor je pochopitelně dosti kontroverzní, ovšem vezmeme-li v úvahu jak podstatné byly pro vnitřní dynamiku konfliktu rozdíly ve vojenské síle bojujících stran, má rozhodně své opodstatnění.

Rozmístění jednotek mise UNPROFOR I, její mandát a struktura

Jestliže je možné vést spor o postup mezinárodního společenství ve věci uznání nezávislosti Bosny, zpoždění začátku mise UNPROFOR a zarážející průtahy v jejím rozjezdu zhruba mezi březnem a červnem 1992 je možné vnímat jako nepochybné a jednoznačné selhání OSN. Jak uvádí například Rosalyn Higgins, každý měsíc odkladu, počínaje podzimními boji o Dubrovnik a Vukovar, měl pro celou misi dalekosáhlé negativní důsledky.¹⁴ S postupem času bylo totiž stále těžší se mimo jiné

¹² Srbská demokratická strana například bránila na určitých místech samotnému umístění volebních urn.

¹³ Tento pohled nabízí např. James Gow, viz Gow, J., c.d., s. 90.

¹⁴ Higgins, R., *The New United Nations and Former Yugoslavia*, International Affairs vol. 69, no 3, s. 471.

orientovat v bojujících stranách a jejich frakcích, podobně jako bylo třeba obtížnější lokalizovat původně minimálně zatajované těžké zbraně, patřící JNA.

Zpoždění vlastního přijetí Vanceova plánu, časová prodleva před podepsáním prvního skutečně dodržovaného příměří, další měsíce před rozhodnutím o vytvoření mise UNPROFOR, průtahy v jejím formování na území Chorvatska a vytrvalé odmítání jejího působení v Bosně, to vše nebyly náhodné a už vůbec ne konečné odklady. Velmi přesně naopak zapadaly do celkové povahy mise UNPROFOR, respektive do jejího vymezení v podobě Vanceova plánu. Improvizace, neustálé kompromisy a celkově mlhavě formulované cíle vyplývaly z prostého faktu, že tento dokument postrádal jakýkoliv časový plán.¹⁵

Absence časového plánu nicméně v žádném případě neznamenal, že by misi UNPROFOR v době rozmísťování jejích prvních jednotek provázela laxní atmosféra. Právě naopak – začátek mise se nesl ve znamení spěchu a často zmatečné snahy o co možná nejrychlejší zahájení aktivit, stanovených Vanceovým plánem. Všechny tyto aktivity měly podle původního dvanáctiměsíčního mandátu¹⁶ probíhat v rámci tří jasně vymezených oblastí (UNPA) se srbskou většinou nebo silnou menšinou, a to na území východní a západní Slavonie a Krajiny. Ty byly z funkčních důvodů dodatečně rozděleny na čtyři sektory s označením Sever, Jih (oba v Krajíně, při hranici s tzv. bihačskou kapsou v Bosně), Východ a Západ.

Základním cílem a předpokladem jakékoliv další činnosti bylo stažení sil JNA, Chorvatské národní gardy a případně i jednotek tzv. teritoriální obrany (TDF)¹⁷ z těchto oblastí. Zbylé jednotky TDF měly být rozpuštěny a demobilizovány, jejich zbraně pak předány buď odcházející JNA respektive Chorvatské gardě, nebo pod dočasnou kontrolu UNPROFOR. Podobně měly být okamžitě staženy či zrušeny i veškeré polovojenské nebo dobrovolnické síly. Jen za tohoto předpokladu mohl být naplněn poslední klíčový úkol mise, totiž návrat uprchlíků do jejich domovů.

Jedinou výjimkou mezi místními ozbrojenými silami v procesu demilitarizace byla lehce vyzbrojená policie, která měla nadále fungovat v součinnosti s rovněž zachovanými, případně znovuobnovenými orgány lokální samosprávy. Právě jejich

¹⁵ Ekwall-Uebelhart, B., c.d., s. 27.

¹⁶ Mandát s platností na jeden rok byl v rámci mírových operací OSN výjimkou, standartní bývá spíše doba šesti měsíců.

¹⁷ Teritoriální obrana tvořila v době existence jednotné Jugoslávie jednu ze součástí silně decentralizované armády a spadala do obranné koncepce nazývané Opštenarodna obrana. Přestože byly síly teritoriální obrany na úrovni republik počátkem 90. let z Miloševićovy iniciativy oficiálně zrušeny, napomohly její dosavadní struktury pozdějšímu formování samostatných národních armád. Ekwall-Uebelhart, c.d., s. 13.

udržení reprezentovalo ve Vanceově plánu typickou součástí všech mírových operací OSN, totiž jejich doplňující, přidruženou složku.¹⁸

Mandát předpokládal ochranu civilistů v daných oblastech před jakýmkoliv ozbrojeným útokem, jakož i jejich nediskriminaci na národnostním základě a vůbec zaručení dodržování všech lidských práv. Použití síly bylo však mandátem výslovně omezeno jen pro případ sebeobrany.

Z hlediska organizace bylo velitelství mise umístěno nejprve do bosenského Sarajeva s pobočkami v Bělehradě, Záhřebu a Banja Luce (tam se ovšem jednalo pouze o logistickou základnu). Symbolický význam takto pojatého rozložení¹⁹ byl však záhy zastíněn reálnými organizačními potřebami a prudkým zhoršením bezpečnostní situace v bosenské metropoli, což nakonec vedlo k definitivnímu přemístění velitelství do Záhřebu.

Celková skladba mise UNPROFOR vlastně odpovídala podobě pozorovatelského týmu z prosince 1991, zahrnovala tedy vojenskou, policejní a civilní složku. Velitelem celé mise se stal indický generál Satiš Nambiar, civilní část vedl francouzský právník s diplomatickými zkušenostmi z Blízkého východu či Kypru, Cedric Thornberry. Vojenskou část tvořilo přibližně 15 tisíc vojáků z 27 států²⁰ včetně zhruba stovky vojenských pozorovatelů. Jejich základním úkolem, který byl pro celou misi charakteristický a který přesně odpovídal jejímu mandátu²¹, byly kontroly na všech přístupových cestách do chráněných sektorů a důležitých křižovatkách, jejichž cílem bylo zamezit vstupu ozbrojených jednotek nebo přísunu vojenského materiálu.

Působnost sil OSN pochopitelně nebyla omezena výhradně na čtyři vymezené sektory. Vojáci byli rozmístěni i mimo ně s cílem kontrolovat stahování JNA i polovojenských jednotek z Chorvatska.²²

Policejní složka mise o síle asi 530 mužů²³ neměla za úkol zajišťovat sama o sobě bezpečnost (její příslušníci nebyli ozbrojeni), nýbrž dohlížet na činnost místních

¹⁸ Mezi tyto přidružené složky patří nejčastěji jednání o příměří, distribuce humanitární pomoci nebo například asistence při organizování voleb. Higgins, R., c.d., s. 469.

¹⁹ Šlo o typický příklad zpoždění v organizaci mise za skutečnou situaci v nyní již bývalé Jugoslávii. Přestože UNPROFOR vznikla z rozhodnutí Rady bezpečnosti ve druhé polovině února, tedy více než měsíc po uznání chorvatské nezávislosti a navíc byla rozmístěna až v průběhu dubna a května, její výsledná podoba odpovídala spíše podmínkám z doby vzniku Vanceova plánu. Nikic, G., *Croatia between Aggression and Peace*, Zagreb 1994, <http://www.hic.hr/books/croatia-between/knjiga.pdf>.

²⁰ Tento počet se postupně zvyšoval – v době svého největšího rozsahu misi tvořilo přes 38 000 vojáků z téměř 40 států. Rozsah mise UNPROFOR ve vymezených sektorech v Chorvatsku byl však až do roku 1995 prakticky stejný. Podrobný přehled viz např. *The United Nations and the situation in the former Yugoslavia*, United Nations 1995, s. 48.

²¹ Higgins, R., c.d., s. 469.

²² http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unprof_b.htm.

pořádkových sil, doprovázet je na jejich hlídkách a případně vyšetřovat porušování lidských práv ve 'svých' okresech (resp. opštinách).

Za udržení a fungování existujících administrativních struktur, tj. orgánů místní samosprávy, byla potom zodpovědná civilní část mise s centrální pobočkou v každém ze čtyř sektorů. Její činnost nelze jednoznačně vymezit, protože zahrnovala i aktivity právního či zpravodajského charakteru, ale při jistém zjednodušení je možné ji označit za garanta místní politické stability.

Činnost mise UNPROFOR v Chorvatsku v průběhu roku 1992

Průběh demilitarizace chráněných oblastí se pochopitelně odvíjel od výchozí situace na jaře 1992, tedy od reálných poměrů ve výzbroji a celkové síle bojujících stran. Tato situace byla přitom z pohledu OSN mnohem horší, než původně očekávala.²⁴ Na vině přitom byly právě opakované odklady rozmístění, během kterých došlo k zásadním změnám ve struktuře srbských sil a jejich výzbroji a výbavě. Už před tím, než síly UNPROFOR získaly nad všemi čtyřmi operačními oblastmi pevnou kontrolu (tedy zhruba na přelomu června a července), bylo OSN jasné, že JNA značnou část svých těžkých zbraní předává místním jednotkám TDF, případně zcela nově vytvořeným paramilitárním oddílům.²⁵

Samotnou JNA už bylo v této době nemožné považovat za sílu hájící jugoslávské zájmy, ať by byly jakékoliv. Poté, co JNA už během podzimu 1991 rezignovala na dosavadní předstírání nestrannosti mezi Srby a Chorvaty, bylo jen otázkou času, kdy dojde k její plné srbizaci a tím pádem i k jejímu naprostému podřízení Bělehradu či přímo Miloševićovi. Na druhou stranu je třeba doplnit, že samotný odchod nesrbských důstojníků k takovému podřízení nestačil, jak dokládá třeba výměna samotného ministra obrany Kadujeviče, etnického Srba.

K největším změnám uvnitř JNA a pohybům jejích (bývalých) jednotek na území Chorvatska, respektive mezi Chorvatskem a Bosnou, došlo v průběhu května 1992. JNA formálně zanikla a nahradily jí tři nové subjekty: Jugoslávská armáda (VJ), armáda Srbské Krajiny (SVK) a armáda Republiky srbské (VRS), přičemž hlavně prvně jmenovaná se stala de facto osobním mocenským nástrojem Slobodana

²³ Do jara 1995 počet policistů stoupl na zhruba 730.

²⁴ Malik, S., *Peacekeeping and the UN*, Dartmouth 1996, s. 107.

²⁵ Ekwall-Uebelhart, B., c.d., s. 30.

Miloševiče.²⁶ Nutno ovšem konstatovat, že počátky Miloševičova vlivu na armádu sahají už k jeho agresivní nacionalistické politice²⁷ vůči etnicky nesrbským regionům, zejména Kosovu, na konci 80. let.

Předání části výzbroje ani rozsáhlý přechod části vojáků JNA směrem k místním silám by ale neměly zastřít skutečnost, že jeden z hlavních cílů mise UNPROFOR – odchod pravidelné armády z Krajiny a Slavonie – byl v průběhu července splněn.²⁸

Další podobně jednoznačné shrnutí výsledků ze všech čtyř sektorů ovšem není možné. Rozdílné etnické i vojenské poměry spolu s naprosto odlišnou geografickou polohou zapříčinily drastické rozdíly v úspěšnosti mezinárodních sil podle jednotlivých oblastí. Vývoj demilitarizace byl dokonce tak asynchronní, že tím byla zpochybněna sama koncepce sektorů jen jako částí jediné operace.

Relativně nejhladší průběh mělo odzbrojování a s ním související oddělení bojujících stran v sektoru Západ. Podobně jako - alespoň zpočátku - v sektoru Východ zde většina jednotek TDF s UNPROFOR spolupracovala a pod dohled mezinárodních sil²⁹ se tak dostala převážná část zdejších těžkých zbraní. I další fáze odzbrojení, která měla za cíl stažení veškerých sil pěchoty a zajištění lehčích zbraní, proběhla v západním sektoru rychle a bez větších nedostatků, takže bylo možné přistoupit dokonce k odstraňování nášlapných min. Takovou činnost je již možné chápat jako evidentní přípravu podmínek pro návrat uprchlíků.

Ve zbylých sektorech byla situace mnohem komplikovanější a výsledky o poznání hubenější. Především v sektoru Jih a k němu přiléhajících oblastech (označovaných slovníkem OSN za tzv. 'pink zones') totiž ještě dlouho po rozmístění prvních vojáků UNPROFOR docházelo k poměrně ostrým bojům, které pochopitelně vedly k těžko překonatelné srbsko-chorvatské nedůvěře a tím i k neochotě obou stran svěřit kontrolu území a zbraní silám OSN. Sektor Východ ve Slavonii zase doplatil na nevýhodnou polohu podél srbské hranice, která se už dříve stala osudnou pro největší město regionu Vukovar. Blízkost vlastnímu Srbsku usnadnila už v roce 1991

²⁶ Původní název bosenské VRS zněl „armáda Srbů v Bosně a Hercegovině“. Gallagher, T., c.d., s. 75.

²⁷ Nacionalistická rétorika přitom samozřejmě v žádném případě nevycházela z osobního Miloševičova přesvědčení. Technokraticky smýšlející Miloševič nikdy nebyl nacionalistou a srbských národních vášní pouze populisticky využil k osobním mocenským cílům. K tématu podrobněji např. Pelikán, J., Jihoslovenská krize : kořeny a souvislosti, Karolínium 1996.

²⁸ Ekwall-Uebelhart, B., c.d., s. 31.

²⁹ Přesněji je ovšem hovořit o společném dohledu UNPROFOR a zástupců místních sil. Tento systém, mající za cíl vzbudit u bojujících stran co možná největší důvěru v osud odevzdaného materiálu, se nazývá 'double lock', tedy přibližně systém dvojitého zámku. tamtéž.

důslednou etnickou homogenizaci oblasti, umocněnou navíc hromadným nuceným přesunem velké části srbské menšiny ze západní Slavonie.³⁰ S naprostou srbskou dominancí ve východní Slavonii souvisela i značná síla lokálních milicí polovojenského charakteru, označujících se – jak jinak – za policejní. Bylo to do očí bijící porušení všech srbských závazků, které se navíc stalo jednou z nejsilnějších záminek pro Franjo Tuđmana při jeho pozdějších hrozbách OSN, že nedovolí prodloužení mandátu mise UNPROFOR.³¹

Uvedené příklady sektorů Jih a Východ představují ale jenom jednu část komplikací odzbrojovací části mise UNPROFOR, totiž faktory vnější. Druhou část, byť zatím méně významnou, tvořily vnitřní problémy mise, ať už typické pro většinu mírových operací nebo specifické pouze pro situaci v Chorvatsku.

Do určité míry se zde projevíly stejné strukturální a organizační nedostatky, jaké později dosáhly enormních rozměrů u mise UNPROFOR II v Bosně a Hercegovině.³² Poměrně komplikovaná struktura mise zapříčinila vzájemné překrývání pravomocí a nedostatečnou spolupráci mezi jejími jednotlivými částmi. K tomu bylo nutné přičíst mnohdy špatnou komunikaci s ústředním velitelstvím, patrnou zejména v prvních týdnech operace, když byla ještě koordinována ze Sarajeva.³³

Na relativním úspěchu operace v západní Slavonii je možné dobře ilustrovat podmínky, které jsou pro úplnou demilitarizaci vymezených oblastí nezbytné. Kromě bezchybné vnitřní komunikace mezi vojenskou a civilní složkou mise jde také – a to především – o souhlas zneprátelených stran s působením mezinárodních sil a nutně také o jejich respekt, získaný dostatečnou demonstrací vojenské síly.³⁴

Takové byly základní atributy vojenské části mise UNPROFOR, nyní je třeba věnovat pozornost také části civilní. Z logiky věci nicméně vyplývá, že tuto část je možné sledovat jen jako doplňující ke složce vojenské, protože značná část úkolů

³⁰ Přesun Srbů ze západní do východní Slavonie byl důsledkem vývoje války na podzim 1991, kdy se Chorvatům podařilo po jisté konsolidaci svých ozbrojených sil dobýt některá dříve ztracená území na západě. Milošević poté nařídil stažení JNA a současný transfer srbských civilistů do etnicky vyčištěných oblastí na východě, aby tak zajistil alespoň některé teritoriální zisky. Bennett, Ch., c.d., s. 171.

³¹ Počet místních ozbrojenců se zřejmě pohyboval okolo 16 tisíc, což byl pro představu desetinásobek počtu zde rozmístěných vojáků OSN. Owen, D., *Balkan Odyssey*, Harcourt Brace & Company 1995, s. 43.

³² Podrobný výčet těchto nedostatků a zhodnocení jejich závažnosti poskytují mj. opakované průzkumy, prováděné mezi důstojníky UNPROFOR. viz např. UNIDIR, *Preliminary Analysis of Practitioner's Questionnaires: Former Yugoslavia* nebo přehledněji Biermann, W., *The UNPROFOR Mission in Former Yugoslavia – First Results from a Survey Among UN Officers Involved*, Copenhagen 1996.

³³ Ekwall-Uebelhart, B., c.d., s. 33.

³⁴ tamtéž.

v oblasti administrativy a návratu uprchlíků měla následovat až po úplné demilitarizaci a nikdy nebyla realizována.

Nepodařilo se dosáhnout rovnoměrného zastoupení Srbů a Chorvatů (případně dalších národnostních skupin³⁵) v orgánech místní samosprávy. Jeden z hlavních argumentů Chorvatska proti UNPROFOR spočíval v obvinění, že na všechna důležitá místa v administrativě chráněných oblastí jsou dosazováni pouze Srbové. To bylo samo o sobě jistě pravdivé tvrzení, jenže srbská převaha ve správě úzce souvisela s dalšími klíčovými problémy a nebylo možné ji řešit samostatně. Vznikl tu komplikovaný, svým způsobem až absurdní začarovaný kruh, který velmi přesně popisuje James Gow: „Podmínkou pro návrat uprchlíků byla demilitarizace, úplnou demilitarizaci podmiňovaly obě strany celkovým snížením napětí, což vyžadovalo konec útoků na nesrbské obyvatelstvo. Ten ale nebyl možný bez zásadního oslabení srbského vlivu v nečinné administrativě a policii – a ta nemohla proběhnout bez návratu nesrbských obyvatel.“³⁶

Mise UNPROFOR I nedokázala dospět do té fáze, v níž mělo podle Vanceova plánu dojít k návratu uprchlíků. Jejich počet na konci první srbsko-chorvatské války³⁷ se odhaduje na přibližně půl milionu, z toho 275 až 300 tisíc připadalo výhradně na Srby obsazená území.³⁸ Většina z nich zůstala uvnitř Chorvatska, jen zhruba 80 tisíc jich odešlo do zahraničí.

Ani policejní složka mise, která měla v sektorech dohlížet na dodržování lidských práv, nesplnila očekávání OSN a samozřejmě také přispěla ke zmíněné chorvatské nedůvěře vůči celé operaci, respektive mezinárodním aktivitám jako takovým. Od počátku mise se policejní síly OSN setkávaly s porušováním práv nesrbských obyvatel, ale jediné co mohly dělat, bylo oznámit tyto excesy svým nadřízeným (šéfovi civilní části mise, jenž věc předával vrchnímu veliteli sil UNPROFOR) a domáhat se nápravy u místních správních a bezpečnostních orgánů. Je nasnadě, že šlo často o tytéž orgány, které porušení lidských práv způsobily nebo nad nimi přinejmenším přivíraly oči.³⁹

³⁵ Šlo především o zástupce dříve silné maďarské menšiny ve Slavonii.

³⁶ cit. dle: Gow, J., c.d., s. 105.

³⁷ Pojem první srbo-chorvatská válka je převzat z: Economides, S., Taylor, P., *The New Interventionism, 1991-1994: United Nations Experience in Former Yugoslavia*, Cambridge 1996. Podle tohoto pojetí není období mezi lety 1992 a 1995 chápáno jako válka. 'Druhou' válku pak představují masivní vojenské akce z chorvatské strany během léta 1995.

³⁸ Bade, Klaus J., *Evropa v pohybu : evropské migrace dvou staletí*, Praha 2005, s. 408.

³⁹ Gow, J., c.d., s. 104.

Po většinu roku 1992 tak prakticky ve všech sektorech pod dohledem OSN přetrvávala mezi místním obyvatelstvem atmosféra zastrašování a terorizování. Jisté zlepšení bezpečnostní situace bylo možné pozorovat až přibližně v listopadu⁴⁰, ale bohužel se nejednalo o výsledek jakéhokoliv zlepšení spolupráce ze strany Srbů nebo Chorvatů. Jejich postoj k OSN naopak čím dál více charakterizovala skepse a nedůvěra. Obě strany od mise UNPROFOR očekávaly něco zcela jiného a Chorvatsko k tomu během podzimu 1992 dospívalo k přesvědčení, že svých cílů nedosáhne jinak, než pomocí vlastní ozbrojené akce.

Ztráta důvěryhodnosti OSN

Zjevná ztráta kreditu OSN měla svou bezprostřední příčinu v dlouhodobé neschopnosti plnit závazky, stanovené Vanceovým plánem. A tato neschopnost úzce souvisela s neochotou OSN udělit misi UNPROFOR I razantnější mandát, který by zahrnoval jednoznačnou hrozbu použití síly.

Nelze přitom říct, že by v průběhu roku 1992 neexistovala žádná vůle k silovějšímu prosazení cílů OSN. To koneckonců dokládá rezoluce Rady bezpečnosti č. 770, která se sice týká Bosny a Hercegoviny, ale přesto dobře ilustruje tehdejší tendence mezinárodního společenství zvýšit tlak na válčící strany a vynutit si od nich větší respekt. Rezoluce umožnila silám OSN při prosazování svých úkolů (hlavně při ochraně humanitárních konvojů) „učinit jakákoliv nezbytná opatření.“⁴¹ Jak si všímá Spyros Economides, jednalo se o podobně formulovanou hrozbu použití síly, jako v rezoluci č. 678, jež v listopadu 1990 umožnila ozbrojený zásah proti iráckým silám po jejich invazi do Kuvajtu. Mezi oběma rezolucemi byl ale zásadní rozdíl, a to ve skutečné odhodlanosti sílu použít. Nyní OSN hrozila mnohem větší silou, než jakou byli klíčoví účastníci mise UNPROFOR ochotni poskytnout.⁴²

Tato disproporce byla velmi rychle jasná i hlavnímu adresátovi hrozeb OSN, tedy Srbům. Zhruba dva týdny po zmíněné rezoluci se totiž konala konference v Londýně, na níž byly pro případ nespolupráce stanoveny konkrétní sankce. Ty se

⁴⁰ The United Nations and the situation in the former Yugoslavia, United Nations 1995, s. 8.

⁴¹ např. c.d., s. 88.

⁴² Economides, S., Taylor, P., c.d., s. 72.

sice týkaly naprosté mezinárodní izolace zbytkové Jugoslávie, ale na druhé straně v nich nebyla ani zmínka o použití vojenské síly.⁴³

Přesto je možné v posledních měsících roku 1992 na několika příkladech pozorovat přetrvávající ochotu OSN k razantnějšímu přístupu. V září bylo jednotkám UNPROFOR II v Bosně výslovně umožněno použít sílu pro umožnění volného pohybu konvojů. Podobné svolení dostala v říjnu také UNPROFOR I s cílem zabránit návratu chorvatských uprchlíků do chráněných oblastí⁴⁴, důležitý symbolický význam mělo například i listopadové vyzbrojení britských sil těžšími obrněnými vozidly včetně tanků řady Warrior.

Generální tajemník Bútrus Ghálí nebyl těmito kroky a celkově aktivnějším přístupem OSN nadšen. Osobně by raději i nadále preferoval čistě zprostředkující roli OSN a kromě tradiční kritiky ES a jejího údajného využívání světové organizace upozorňoval již v červenci 1992 na rostoucí rozčarování Chorvatska z dosavadní činnosti mise UNPROFOR v chráněných oblastech.⁴⁵

Jakým směrem se ubíraly názory Chorvatů na mezinárodní aktivity v Krajině a Slavonii velmi dobře vyjadřují jejich tehdejší hanlivá označení mise OSN jako 'UNPROSERB' nebo 'SERBPROFOR'.⁴⁶ Skutečným cílem těchto sil bylo v chorvatských očích udržení a dokonce upevnění současného stavu a statusu chráněných oblastí, což se rovnalo vyhovění požadavkům tamější samozvané Republiky Srbské Krajiny. Prezident Tudžman čím dál hlasitěji hrozil neprodloužením mandátu mise UNPROFOR v jeho dosavadní podobě⁴⁷ a vyzýval Radu bezpečnosti aby jej zásadně modifikovala směrem k silovějšímu pojetí.

Situaci na konci roku 1992 tak charakterizovala jednak periodická porušení příměří ze strany Chorvatů, kteří podnikali čím dál odvážnější útoky na sektory pod ochranou OSN a k nim přilehlé oblasti,⁴⁸ a jednak neochota Srbů k pokračování demilitarizace, obhajovaná potřebou sebeobrany před těmito útoky. V lednu 1993 se tento cyklus vystupňoval do rozsáhlé chorvatské ofenzívy, která ve svých důsledcích fakticky ukončila působení mise UNPROFOR I v její dosavadní podobě.

⁴³ tamtéž.

⁴⁴ Návrat uprchlíků aktivně – k velkému rozčarování šéfa civilní složky UNPROFOR Cedrica Thornberryho - podporoval Tudžmanův režim. Economides, S., Taylor, P., c.d., s. 73.

⁴⁵ Malik, S., c.d., s. 108.

⁴⁶ Podobné označení si mise OSN 'vysloužila' i za své pozdější působení v Bosně a Hercegovině. Obvinění z nečinnosti a zbabělosti vedla k rozšíření vtipu, podle kterého OSN zapoměla do názvu mise vměstnat písmeno 's'. Zkratka 'UNSPROFOR' by pak vyjadřovala 'United Nations Self-Protection Force'. Vogel, T., The Politics of Humanitarian Intervention, The Journal of Humanitarian Assistance, <http://www.jha.ac/articles/a011.htm>.

⁴⁷ Owen, D., c.d., s. 44.

⁴⁸ Malik, S., c.d., s. 107.

Chorvatský útok (poprvé kombinující pozemní, námořní i vzdušné operace) směřoval na nedostatečně zajištěné srbské pozice v okolí strategicky nesmírně důležitého mostu Maslenica⁴⁹ nedaleko dalmatského Zadaru a dále v severněji položené oblasti okolo vesnice Medak. Z hlediska dalšího vývoje v oblasti a pozice OSN mezi bojujícími stranami je vedle jejího širšího smyslu podstatné akcentovat hlavně okamžitý efekt, který ofenzíva vyvolala na srbské straně. Cílem chorvatského útoku byly pochopitelně územní zisky a tedy posunutí frontové linie ještě před únorovým vypršením (a pravděpodobným obnovením) mandátu UNPROFOR. Ihned po zprávách o chorvatské ofenzívě Srbové mobilizovali veškeré dostupné síly v oblasti a zmocnili se většiny zbraní, uložených v uplynulých měsících v asi 200 skladech pod kontrolou UNPROFOR. Po celé délce fronty se vzápětí rozpoutaly prudké boje.

Dopad, který měla chorvatská ofenzíva z 22. ledna 1993 na průběh mise UNPROFOR, asi nejlépe vystihují výroky dvou jejích vrchních velitelů. Generál Nambiar prohlásil, že útok „vrátil vše zpátky k nule“, jeho pozdější nástupce generál Jean Cot označil ofenzívu ve vztahu k misi UNPROFOR za „Trafalgar“.⁵⁰ Vanceův plán byl rázem jen cárem papíru – pokračovat za takto vyhrocených podmínek v pokusech o demilitarizaci nepřípadalo vůbec v úvahu.

Frontová linie se sice během několika málo dní až týdnů opět stabilizovala,⁵¹ ale těžce vydobytá důvěra válčících stran v příměří zprostředkované OSN byla na dlouhou dobu ztracena. Období od února do prosince 1993 se mělo nést v duchu zarytého odporu Srbů svěřit své zbraně či své území zpět pod kontrolu mezinárodních sil a podobně odmítavého postoje Chorvatů připustit secesi Krajiny od vlastního státu. Nová role UNPROFOR nyní spočívala v opakovaných snahách o udržení alespoň lokálních příměří, eventuálně v omezené distribuci potravin a jiné humanitární pomoci do postižených oblastí.

⁴⁹ Maslenický most představuje jediné významné silniční spojení mezi vlastním Chorvatskem a Dalmácií. Spolu s Medakem se nacházely mimo chráněné oblasti (UNPA), ale spadaly do tzv. pink zones. Podrobněji o ofenzívě včetně bojů o rovněž důležitou přehradu Peruča například Ekwall-Uebelhart, B., c.d. s. 38-44.

⁵⁰ oba výroky cit. dle: c.d., s. 43.

⁵¹ Výsledky chorvatské ofenzívy jsou dosti sporné – za velkého nadšení chorvatské veřejnosti byl z dosahu srbského ostřelování vymaněn například Zadar, nicméně třeba zmiňované spojení s Dalmácií se Záhřebu obnovit nepodařilo. Srbská protiofenzíva také způsobila Chorvatům nečekaně vysoké ztráty na životech.

Krajina a Slavonie před Bouří : další vývoj konfliktu v Chorvatsku (únor 1993-srpen 1995)

Ofenzíva z ledna 1993 byla logickým důsledkem zvětšující se propasti mezi akceschopností chorvatské armády a ozbrojených sil Republiky Srbské Krajiny (RSK). Jejich vzájemná disproporce navíc narůstala i v následujících letech konfliktu, takže přičteme-li k tomuto faktoru ještě rostoucí mezinárodní (především americkou) podporu chorvatské straně a naopak slábnoucí zájem Bělehradu o osud RSK, je jasné, že dříve nebo později muselo dojít k její jednostranné a definitivní likvidaci a k plnému začlenění Krajiny a Slavonie do Chorvatska.

Prakticky celý rok 1993 se nesl v duchu všestranné nedůvěry, obnoveného vyzbrojování bojujících stran a jejich občasných střetů, následovaných sporadickým bombardováním měst v okolí fronty. Autorita a význam jednotek UNPROFOR klesly na dosavadní minimum, mírové rozhovory v průběhu roku byly zcela bezvýsledné.⁵² Patovou situaci dočasně vyřešila až představiteli OSN zprostředkovaná dohoda o příměří ze 17. prosince 1993. Ta znamenala začátek nové fáze vývoje v Chorvatsku, během níž došlo k výraznému utlumení bojů (mj. i prostřednictvím dalšího všeobecného příměří z konce března) a dokonce k jisté spolupráci obou stran v ekonomické a energetické oblasti.⁵³ Díky tomu se zlepšila i pozice sil UNPROFOR. Ačkoliv už nebylo realistické usilovat o úplném odzbrojení, podařilo se alespoň dosáhnout výrazného stažení nepřátelených stran od vlastní frontové linie.

Epilogem války na území Chorvatska se v srpnu 1995 stala rozsáhlá ofenzíva chorvatské armády a policejních sil, známá jako operace Bouře. Už v květnu téhož roku jí předcházela svým způsobem 'zkušební', méně náročná operace Blesk, jež znamenala konec srbské kontroly západní Slavonie (a analogicky tedy i konec působení sil OSN v západním sektoru).

Reintegrace západní Slavonie a Krajiny do Chorvatska proběhla již bez přítomnosti sil UNPROFOR. Jejich mandát totiž vypršel již v březnu 1995 a UNPROFOR byla dočasně nahrazena misí UNCRO. Ta existovala až do ledna 1996,

⁵² Neúspěšná jednání o novém všeobecném příměří probíhala během léta 1993 v Ženevě, Záhřebu a Kninu. viz. http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unprof_b.htm.

⁵³ Spolupráce spočívala zejména v obnovení provozu na dálnici mezi Záhřebem a Bělehradem. Obnoveny byly i vzájemné dodávky vody nebo elektřiny. Podrobněji viz. : Ekwall-Uebelhart, B., c.d. s. 51.

přičemž zajišťovala zejména mírové řešení otázky východní Slavonie - jediné srbské oblasti, které se vojenské operace z jara a léta 1995 vyhnuly.

IV. UNPROFOR I jako model mezinárodní intervence

Mise UNPROFOR jako celek mezi lety 1992-1995 byla svým rozsahem a finančními náklady, které si vyžádala, největší mírovou operací v historii OSN. Ačkoliv je v oficiálním podání samotné OSN uváděna jako jednotná akce, mnohem přesněji je hovořit o třech víceméně samostatných misích na území Chorvatska, Bosny a Hercegoviny a nakonec Makedonie. Všechny tři byly sice navzájem organizačně propojené a překrývaly se i časově, to ale nemůže zastřít fakt, že každá z nich spadá podle dnešních měřítek do úplně jiné kategorie mírových operací. Technicky vzato jde o tři odlišné modely mezinárodní intervence, lišící se v řadě aspektů počínaje jejich samotným cílem a konče například způsobem, jakým byly financovány.

Definice mise UNPROFOR v Makedonii je poměrně jednoznačná. Mise byla prostřednictvím rezoluce Rady bezpečnosti č. 795 zahájena v prosinci 1992, jejím smyslem bylo dohlížet na hranice republiky s Albánií a Srbskem a informovat OSN o jakémkoliv vývoji, který by ohrožoval stabilitu v regionu. Generální tajemník přitom od počátku zdůrazňoval, že rozmístění přibližně 700 vojáků v Makedonii má čistě preventivní ráz.¹ Jak upozorňuje James Gow, fakticky tak OSN uskutečnila to, co se jí nepodařilo v případě Bosny a Hercegoviny – učinit rozhodující krok jako první, tedy ještě před vypuknutím násilností. Do této doby zatím pouze reagovala na probíhající boje, nyní vstupovala do oblasti, kde pro boje existoval pouze určitý potenciál.²

Ať už bylo nebezpečí konfliktu v blízkosti makedonských hranic jakékoliv, OSN si byla dobře vědoma, že by jí mohlo být do války zataženo i Řecko a následně také Turecko, což by mimo jiné hrubě poškodilo jednotu Severoatlantické aliance.³

Mise UNPROFOR v Makedonii jakožto ukázkový model preventivní intervence se za celou svoji existenci nesetkala s vážnějšími komplikacemi a incidenty, takže ji lze hodnotit jako jednoznačně nejúspěšnější součást zásahu OSN na území bývalé Jugoslávie do roku 1995.

V tomto ohledu její pravý opak tvořila mise UNPROFOR II v Bosně a Hercegovině. Ta představovala naprosto odlišný typ intervence, který měl s tím makedonským společné snad jen to, že v historii mírových operací OSN rovněž

¹ Početní stav mise v roce 1993 zvýšil příchod několika set amerických vojáků, takže operace nakonec čítala přes 1100 členů. Podrobněji např.: http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unprof_b.htm.

² Gow, J., *Triumph of the Lack of Will. International Diplomacy and the Yugoslav War*, London 1997, s. 119.

³ tamtéž.

postrádal nějaký jasnější vzor. Jak uvádí Marrack Goulding, UNPROFOR II představovala bezprecedentní operaci, jejíž jádro tvořila od počátku „pouhá“ asistence při distribuci humanitární pomoci. Jistou podobnost vykazuje snad jen operace UNOSOM v Somálsku, která ale totálně zkolabovala už v samém počátku.⁴

Problém tohoto ‘humanitárního’ modelu intervence byl v tom, že svojí podobou a razancí silně zaostával za dynamikou bosenské války. Úkolem jednotek OSN v Bosně bylo v první řadě podporovat aktivity organizované Úřadem vysokého komisaře pro uprchlíky (UNHCR), což v praxi obnášelo hlavně ochranu humanitárních konvojů a také tzv. bezpečných zón, vyhlášených OSN. Mise se od svého počátku v červnu 1992 neustále rozšiřovala v závislosti na eskalaci války a zpočátku častých posunech frontové linie, takže po většinu své existence působila mimořádně rozháraným a improvizovaným dojmem.⁵

Největší nejasnosti ale přesto vzbuzuje model intervence, který se v roce 1992 vyvinul v průběhu mise UNPROFOR I v Chorvatsku. Řada autorů se shoduje v názoru, že mise vykazovala množství znaků klasické mírové operace, zároveň však některé její typické atributy postrádala a není možné ji jednoznačně klasifikovat.⁶

Mezi základní znaky klasické mírové operace (‘peacekeeping’) v té podobě, jakou získala během studené války, patří především podpůrná funkce pro snahy o politické urovnání konfliktu, konsensus na průběhu operace mezi znepřátelenými stranami a alespoň provizorně nastolené příměří v době začátku intervence. Operace na udržení míru nemusí být nutně ozbrojená, jak dokládají mise v Západní Sahaře nebo v Kašmíru, ale jde spíše o výjimky z pravidla.

James Gow ale spatřuje zásadní odchylku mise UNPROFOR I od klasického modelu mírové operace v tom, že OSN přistoupila k rozmístění svých sil do prostředí pokračujícího, jen mírně utlumeného konfliktu. Mírové operace naproti tomu bývaly vždy zahajovány v mnohem klidnějších, statictějších podmínkách a za mnohem

⁴ Goulding, M., The Evolution of United Nations Peacekeeping, *International Affairs* Vol. 69, No. 3 (Jul., 1993), s. 458.

⁵ Nehledě na průběžná posílení mandátu včetně pravidel pro použití síly (‘rules of engagement’) se například razance jednotek OSN při plnění jejich úkolů často odvíjela od země jejich původu – francouzský kontingent v okolí Bihače tak proslul svojí aktivitou a asertivností, Britové rozmístění u Vitezu naopak značnou pasivitou. Gow, J., c.d., s. 113.

⁶ Rosalyn Higgins ale proti hodnocení chorvatské mise jako tradiční mírové operace namítá, že ani jediná rezoluce RB týkající se UNPROFOR I takovému modelu z právně-technického hlediska neodpovídala. O přesnějším vymezení mise jako intervenčního modelu viz např. Higgins, R., *The New United Nations and Former Yugoslavia*, *International Affairs* vol. 69, no 3 nebo Goulding, M., *The Evolution of United Nations Peacekeeping*.

zřetelnějšího souhlasu a také spolupráce obou bojujících stran.⁷ Situace, ve které se periodicky opakovala porušení příměří z ledna 1992, vyžadovala nutně i větší demonstraci síly ze strany mezinárodních sil a skýtala také mnohem větší nebezpečí ztráty statusu neutrální síly. V důsledku toho se UNPROFOR I pohybovala na hranici jiné kategorie intervence – akce na vynucení míru (‘peace enforcement’), ale až do roku 1995 tuto hranici nedokázala překročit.

K přechodu z klasické mírové operace na operaci k vynucení míru přitom již jednou v historii OSN došlo. Stalo se tak během mise ONUC v Kongu (dnes Demokratická republika Kongo) mezi lety 1960-1964. OSN tam vstupovala do prostředí sílicí anarchie, kdy bezprostředně hrozil rozpad veškerých státních struktur a širší použití síly mezinárodními jednotkami již bylo jediným možným východiskem.

V Chorvatsku podobně jako v Kongu nedošlo k urovnání a vyřešení krize na politické úrovni, bylo zde běžně porušováno příměří a každý měsíc oslabovala i neutrální pozice UNPROFOR mezi srbskou a chorvatskou stranou. Obě už koncem roku 1992 přestaly vnímat OSN jako nestrannou sílu schopnou krizi efektivně řešit a počátkem roku 1993 se opět uchýlily k vlastním ozbrojeným akcím. OSN se přesto ani v Chorvatsku ani v Bosně neodhodlala k celkové změně mandátu a zahájení operace, která by si mír vynutila silou. Rosalyn Higgins se pokusila shrnout a blíže analyzovat argumenty, kterými světová organizace tuto pasivitu nejčastěji obhajovala.

Základním kamenem všech těchto argumentů podle ní bylo tvrzení, že rozsáhlé nasazení silových prostředků by ohrozilo stávající jednotky OSN ve všech oblastech jejich rozmístění. Proti této tezi lze nicméně snadno namítnout, že přechod k jinému typu operace by samozřejmě zahrnoval i zrušení dosavadních pozic jednotek OSN. Mělo zkrátka dojít ke stažení stávajících sil a k zahájení úplně nové operace.

Z hlediska logiky neobstojí ani druhý argument, podle něhož v Jugoslávii probíhala občanská válka, kterou z její podstaty nemohla OSN operativně ukončit, nýbrž mohla ji pouze tlumit. Tezi o občanské válce ale silně nabourává mezinárodní uznání Chorvatska a Slovinska na počátku roku 1992, které – jakkoliv mohlo být předčasné - z právního hlediska znamenalo jasnou změnu charakteru konfliktu na mezistátní.

Jednotlivé státy, účastníci se mise UNPROFOR pak často proti silovějšímu přístupu argumentovaly tím, že neodpovídal jejich národním zájmům v regionu. Jenže jediné, s čím je ‘národní zájem’ v Chartě OSN spojován, je kolektivní

⁷ Gow, J., c.d. s. 100.

bezpečnost. Striktně právně vzato tak ani tento argument nemá žádnou pevnou oporu.

Poslední důležitá námitka proti přikročení k akci na vynucení míru se týká zátěže, kterou by taková operace pro účastnické státy a především velmoci znamenala. Razantní vojenské operace je totiž schopen provést jen úzký okruh států v čele s USA a Velkou Británií.⁸ Nelze se ale zbavit dojmu, že svojí roli zde sehrály i finanční aspekty případného rozsáhlejšího ozbrojeného zásahu. Jinými slovy, státy vysílající do Chorvatska a Bosny vojenské kontingenty chtěly ušetřit nejen životy svých vojáků, ale i co nejvíce peněz.⁹ Mezi klasickou mírovou operací s jejími převážně monitorujícími a dohlížecími funkcemi na jedné a akcí na vynucení míru na druhé straně je totiž co do finančních nákladů obrovský rozdíl. Jako příklad může posloužit srovnání, vycházející ze statistik OSN z roku 1991. Podle nich stál jediný den operace Pouštní bouře v Iráku přibližně stejně, jako všechny ostatní operace na udržení míru ve světě za celý rok.¹⁰

Způsob financování mírových operací si sám o sobě zaslouží zvýšenou pozornost. Aniž by bylo nutné zabíhat do detailů, je nutné si uvědomit, že mírové operace (‘peacekeeping’) nejsou hrazeny ze základního rozpočtu OSN, ale ze zvláštního fondu. V průběhu studené války se však naneštěstí prosadil princip, podle kterého jsou příspěvky do tohoto fondu víceméně dobrovolné a případné sankce¹¹ je velmi snadné obejít. To zjistil už v padesátých letech Sovětský svaz¹², jehož příkladu pak následovali ostatní členové v čele se Spojenými státy. Právě jejich dluh vůči OSN se tak v první polovině devadesátých let pohyboval okolo půl miliardy dolarů jen do základního rozpočtu a kolem další zhruba jedné miliardy do zvláštního fondu pro mírové operace.¹³

Kritika generálního tajemníka OSN ale v době války v Chorvatsku směřovala jinam – do řad států Evropského společenství. Bútrus Gháli velmi těžce nesl situaci, kdy ES nejenže využívá ozbrojených sil OSN, ale navíc jeho členské státy – patřící

⁸ Higgins, R., c.d., s. 471.

⁹ Economides, S., Taylor, P., *The New Interventionism, 1991-1994: United Nations Experience in Former Yugoslavia*, Cambridge 1996, s. 78.

¹⁰ Goulding, M., c.d., s. 462.

¹¹ Státům hrozí v případě výrazných přerušení příspěvků ztráta hlasovacího práva ve Valném shromáždění.

¹² S příspěvky od členských států OSN se v souvislosti s bývalou Jugoslávií objevil ještě poněkud kuriózní problém, a to ve chvíli, kdy se členy OSN staly i Chorvatsko a Slovinsko. Paralelně s nimi totiž členem zůstávala i svazová Jugoslávie ve staré podobě. Podrobněji viz Higgins, R., c.d., s. 477.

¹³ Economides, S., Taylor, P., c.d., s. 79.

mezi nejbohatší na světě - nejsou ochotny na operaci UNPROFOR adekvátně přispět ani finančně.¹⁴

Pro pořádek je nutné dodat, že jednotlivé části mise UNPROFOR byly financovány zvlášť a ne zcela obdobným způsobem. Náklady na operaci UNPROFOR II v Bosně a Hercegovině nebyly již tolik založeny na příspěvcích od všech členských zemí, ale více se na nich podílely přímo účastnické státy. Financování mírových operací ale i tak zůstávalo do budoucna otevřenou otázkou.

¹⁴ tamtéž.

Závěr

Z hlediska mírových snah celého mezinárodního společenství rozhodně chorvatská ofenzíva z 22. ledna 1993 neznamenal žádný drastický zlom. Podobně není možné ji chápat ani jako mezník v rámci aktivit OSN či mise UNPROFOR v celém jejím rozsahu. Proběhla totiž v době, kdy se pomyslné těžiště války, všech mírových iniciativ a tedy i aktivit UNPROFOR nacházelo už několik měsíců mimo Chorvatsko – v Bosně a Hercegovině. Chorvatský útok a srbský protiútok, vyrabování zbrojních skladů OSN, obsazení nárazníkových zón či nové ostřelování měst v okolí fronty, to vše znamenalo jen konec jedné etapy pro jednu ze tří částí mise UNPROFOR. Nemělo by se ovšem zapomínat, že tato část stála na samém počátku všech mezinárodních vojenských operací na území bývalé Jugoslávie a značnou dobu tvořila jejich jádro.

Většina autorů se shoduje v názoru, že misi UNPROFOR I do ledna 1993 sice provázely značné komplikace, ty však byly jen náznakem problémů, do nichž začala záhy po svém vzniku zabředávat sesterská mise UNPROFOR II v Bosně.

Zhodnotit ve zkratce misi UNPROFOR I s ohledem na její původní mandát není snadný úkol. Problém je totiž v tom, že tento mandát byl prostřednictvím rezolucí Rady bezpečnosti několikrát upraven a zkorigován podle konkrétního vývoje situace.¹ Pokud bychom měli i přesto poměřovat výchozí úkoly mise stanovené Vanceovým plánem a podmínky, které ve čtyřech vytyčených sektorech panovaly na konci roku 1992, závěry by byly asi následující:

Nezpochybnitelným úspěchem mise bylo úplné stažení Jugoslávské lidové armády z území chráněných oblastí a následně i celého území Chorvatska. Po celý rok 1992 a první týdny roku 1993 se mezinárodním silám rovněž podařilo zabránit opětovnému vypuknutí války v jejím původním rozsahu. James Gow tuto funkci ztotožňuje se zadržováním hrozící samostatné vojenské akce ze strany Chorvatska, jež podle něj byla pouze otázkou času.²

¹ Hlavní úpravy mandátu během roku 1992 byly tři: zřízení a kontrola tzv. pink zones (rezoluce č. 762 z 30. června), tedy oblastí, přiléhajících k vlastním chráněným oblastem, dále rozšíření funkcí na těch hranicích sektorů, které se v budoucnu měly stát státními hranicemi (rezoluce č. 769, 7. srpen) a nakonec kontrola strategicky významného poloostrova Prevlaka u Dubrovníku (rezoluce č. 779, 6. říjen). Economides, S., Taylor, P., *The New Interventionism, 1991-1994: United Nations Experience in Former Yugoslavia*, Cambridge 1996, s. 66.

² Ani prudké lednové boje v Krajině a Slavonii samozřejmě neznamenal definitivní konec tohoto prozatimního stavu. Chorvatsko podniklo rozhodující útok na sporná území až v létě 1995. Gow, J., *Triumph of the Lack of Will. International Diplomacy and the Yugoslav War*, London 1997, s. 105.

Nedostatečná spolupráce a často až ignorování ze srbské strany naproti tomu zabránily úplné a efektivní demilitarizaci chráněných oblastí a jim přilehlých zón. Nepodařilo se důsledně odzbrojit pozůstatky sil teritoriální obrany ani polovojenské oddíly, často jen stěží odlišitelné od legálně existujících policejních sil. Důsledkem toho mise UNPROFOR I nedokázala vytvořit vhodné podmínky pro bezpečný návrat uprchlíků do svých domovů ani například dostatečně zajistit kontrolu hranic Chorvatska s Bosnou a Hercegovinou.³

Ačkoliv tedy byly splněny některé klíčové body Vanceova plánu z konce roku 1991, širší cíle tohoto dokumentu a smysl celé operace se naplnit nepovedlo. Misi UNPROFOR I je proto zcela na místě zařadit co do úspěšnosti někam mezi vydařený preventivní zásah OSN v Makedonii a až tragicky zdeformovanou operaci na území Bosny a Hercegoviny.

Pokusíme-li se odpoutat od konkrétních výsledků mise UNPROFOR a zhodnotit počáteční aktivity celé OSN v průběhu srbsko-chorvatské války, dojdeme k podobně smíšeným závěrům. Za značnou část neúspěchů v době nejtvrdších bojů, tedy v létě a na podzim 1991, nese primární vinu Evropské společenství. To na sebe dychtivě vzalo (spolu s OBSE) hlavní tíhu zodpovědnosti a příliš dlouho pak váhalo s jejím alespoň částečným předáním OSN. I světová organizace pak prováhala několik příležitostí k razantnímu postupu s dosti solidními vyhlídkami na úspěch. Nedokázala rozhodným způsobem odpovědět na rozsáhlé etnické čistky v době obléhání Vukovaru a Dubrovniku, ani přikročit k zahájení mírové operace bezprostředně po dosažení kýženého příměří z ledna roku 1992.

Když na jaře 1992 konečně došlo k rozmístění mezinárodních sil, ukázalo se, že vojensko-politická situace v Chorvatsku se mezitím dosti změnila a navíc se rychle dostávala do stínu katastrofálního vývoje v sousední Bosně. Namísto flexibilní přeměny mise, jež byla v zásadě tradiční mírovou operací, v misi na vynucení míru, nechala OSN misi UNPROFOR I lavírovat někde mezi nimi. Vznikl tím typologicky sice zajímavý, ale nakonec neefektivní model intervence – jakási „aktivní, silová verze klasické mírové operace.“⁴

³ The United Nations and the situation in the former Yugoslavia, United Nations 1995, s. 8.

⁴ cit. dle: Economides, S., Taylor, P., c.d., s. 72. Nedostatek vůle přejít k akci na vynucení míru se netýkal jen orgánů OSN, ale také států, které svými kontingenty k misi UNPROFOR přispívaly. Už v této fázi se tak projevil jeden z největších problémů pozdější mise v Bosně, tedy rozdílné instrukce jednotkám od velení mise a jednotlivých národních vlád. Odborné označení tohoto fenoménu zní 'subordinační podvojnost'. viz např. Pavka, M., Rapsodie v modrém: Role Organizace spojených národů při udržování míru, Mezinárodní politika 9/2005, s. 11.

Jak několikrát rozhořčeně upozornil sám generální tajemník OSN, vznikla zde také asymetrická, nepřírozená a Chartě OSN odporující forma vztahu vůči ES. To totiž i nadále zůstávalo vůdčí politickou silou mírových snah - OSN nejenže suplovala jeho neschopnost poskytnout vlastní vojenské síly, ale nakonec to byla ona, kdo doplatil na evropské diplomatické fiasko a setrval v Chorvatsku až do samého konce války.

Zůstává nicméně otázkou, je-li vůbec reálné, aby OSN ve své současné podobě dokázala řešit dnešní komplikované a zpravidla ne čistě mezistátní ozbrojené konflikty. Například Saadia Touval ve své analýze neúspěšných snah OSN v bývalé Jugoslávii⁵ tvrdí, že světová organizace není schopna podobné krize vyřešit už jen ze své podstaty. Díky své kolektivní povaze nedokáže OSN s bojujícími stranami správně komunikovat, její hrozby téměř vždy postrádají větší váhu a organizace navenek nepůsobí jako celek, nýbrž jen mohutný spolek rozhádaných států. Možným východiskem je pak jediné stav, kdy konflikty budou řešit – podobně jako tomu často bývalo za studené války – jen jednotlivé státy, protože „garance velmocí vždy byly a budou mnohem věrohodnější“.⁶ Tato teze pochopitelně ze hry vylučuje i možné širší využití regionálních organizací tak jak je připouští Charta OSN, protože tyto trpí tvář v tvář ozbrojenému konfliktu úplně stejnou paralýzou a neschopností jej efektivně řešit.

Dnešní situace, kdy mírové operace provádějí efektivněji než OSN například soukromé vojenské společnosti⁷ a mír často přinese až únava bojujících stran, hovoří samozřejmě pro zásadní reformu světové organizace a její přizpůsobení současným bezpečnostním výzvám, naprosto nesrovnatelným s těmi v roce 1945. To automaticky neznamená nutnost vytvořit úplně nové mechanismy, díky nimž by OSN ozbrojené konflikty řešila sama. Aby totiž reakce na konflikt byla dostatečně rychlá, musely by zřejmě existovat stálé ozbrojené síly OSN, což je dnes jen stěží představitelné. Válka v Chorvatsku byla jen jedním z celé řady konfliktů, které ukázaly, jak chabá a

⁵ Touval, S., Why the UN fails?, Foreign Affairs vol. 73, no. 5.

⁶ Již během studené války (například v průběhu suezské krize) se ukázalo, že pro urovnání konfliktu je často zcela dostatečná pouhá „přítomnost“ silného státu, především přímý tlak světové supervelmoci. c.d., s. 54. James Gow v této souvislosti připomíná roli amerických jednotek v rámci mise UNPROFOR v Makedonii. Ty podle něj svou autoritou (až nevypočitatelností) zajímavým způsobem doplňovaly 'umírněný' skandinávský kontingent. Gow, J., c.d., s. 122.

⁷ Jako příklad může posloužit působení společnosti Executive Outcomes v Sierra Leone v letech 1995-1996. Pavka, M., c.d., s. 12.

improvizovaná je kooperace OSN s regionálními organizacemi⁸ a národními státy. OSN zřejmě skutečně nemůže být ze své samotné povahy schopna okamžitě a úspěšně řešit dnešní složité ozbrojené konflikty, cesta ale možná vede „jen“ přes jejich včasnou, jednoznačnou identifikaci a zcela legitimní předání jejich řešení někomu, kdo potřebnými prostředky už dávno disponuje.

Klíčovým slovem je zde *včas*. Anabáze OSN v bývalé Jugoslávii mimo jiné ukázala, jak drastický dopad může mít zbytečné otálení a jak obrovská je perspektiva nového typu intervence, totiž preventivního zásahu.

⁸ R. Higgins uvádí jako příklad selhání spolupráce se Sdružením zemí jihovýchodní Asie (ASEAN) při konfliktu v Kambodži, s Organizací amerických států během konfliktů ve střední Americe nebo s Organizací africké jednoty v množství válek na africkém kontinentu. Higgins, R., *The New United Nations and Former Yugoslavia*, *International Affairs* vol. 69, no 3, s. 475.

Conclusion

The United Nations peacekeeping experience in Croatia can be in brief described as a mixed one. UNPROFOR's main success was undoubtedly in ensuring the complete withdrawal of the Yugoslav People's army from all of the protected areas (UNPA). Similarly, the UN forces managed to prevent a recurrence of major hostilities in these areas and adjacent territories, also known as *pink zones*.

On the other hand, UNPROFOR I was not able to achieve one of its other primary goals, that is a demilitarization of the UNPAs. This was caused mainly by a significant lack of cooperation by the local authorities, usually only consisting of Serbs. As a result, international forces had never been able to establish or restore much needed conditions of peace and stability, necessary for further implementation of its mandate, i.e. Vance plan, signed by the end of 1991.

Any respectable results, apparent during initial phases of the UN involvement, especially in the autumn of 1992, were completely in vain after a massive military offensive of the Croatian Army against serb positions in Krajina, which took place on January 22, 1993. This followed after a number of minor, clearly probative incursions into Serb-inhabited areas and consequently severely damaged the UN's image and its neutral, interpositional role.

Generally, the weaknesses of the UNPROFOR mission had not yet been revealed in this stage of the crisis. More likely, the main difficulties of the UN engagement lied in the delay of its deployment on the territory of Croatia, which can easily be traceable to a tragically unsuccessful peacemaking efforts of the European Community during the conflict's initial escalation in 1991. Therefore, the crucial mistake related to the UNPROFOR mission as a whole is the very form of the operation, which did not match current situation on the ground.

UNPROFOR I can be seen as a constantly developing mission, based on most of the general principles of a *traditional peacekeeping* operation. However, it also differed significantly, since it had many attributes that are much more typical for a *peace enforcement* operation. Nevertheless, the UN never dared to cross the line and change the mission's mandate thoroughly.

When compared to the mostly simultaneous and sharply contrasting UN missions in Bosnia and Macedonia, UNPROFOR I and the UN involvement in Croatia between 1991 and 1993 can be seen as a modest success, as the main failure relates to the endless and entirely ineffectual peacemaking efforts at the political level of the crisis, then dominated by the EC.

Seznam použité literatury

Monografie a sborníky:

- BADE, Klaus J. *Evropa v pohybu : evropské migrace dvou staletí*. Vyd. 1. Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 497 s. ISBN 80-7106-559-5.
- BELL-FIALKOFF, Andrew. *Etnické čistky*. Vyd. 1. Praha : Práh, 2003. 327 s. ISBN 80-7252-070-9.
- BENNETT, Christopher. *Yugoslavia's bloody collapse : causes, course and consequences*. 1st. ed. New York : New York University Press, 1995. 272 s. ISBN 0-8147-1234-7.
- BIERMANN, Wolfgang. *The UNPROFOR Mission in Former Yugoslavia : First Results from a Survey Among UN Officers Involved*. COPRI working papers no.5. Copenhagen : Copenhagen Peace Research Institute, 1996. 14 s. ISSN 0907-6530.
- ECONOMIDES, Spyros; TAYLOR, Paul. Former Yugoslavia. In *The new interventionism, 1991-1994 : United Nations experience in Cambodia, former Yugoslavia and Somalia*. Edited by James Mayall. 1st. publ. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. 238 s. 0-521-55856-5.
- EKWALL-UEBELHART, Barbara. *Managing arms in peace processes : Croatia and Bosnia-Herzegovina*. 1st. ed. New York : United Nations, 1996. 421 s. ISBN 92-9045-110-6.
- GALLAGHER, Tom. *The Balkans after the Cold War : from tyranny to tragedy*. 1st. ed. London : Routledge, 2003. 256 s. ISBN 0-415-27763-9.
- GOW, James. *Triumph of the Lack of Will : International Diplomacy and the Yugoslav War*. 1st. ed. London : Hurst & Company, 1997. 343 s. ISBN 1-85065-322-4.
- HLADKÝ, Ladislav. *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005. 388 s. ISBN 80-210-3674-5.
- Humanitarian intervention : ethical, legal and political dilemmas*. Edited by J. L. Holzgrefe and Robert O. Keohane. 1st. publ. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 350 s. ISBN 0-521-52928-X
- MALIK, Shanin P. *Peacekeeping and the United Nations*. 1st. ed. Aldershot : Dartmouth, 1996. 241 s. ISBN 1-85521-613-2.
- NAIMARK, Norman M. *Fires of hatred : ethnic cleansing in twentieth-century Europe*. 1st. ed. Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 2001. 248 s. ISBN 0-674-00313-6.
- OWEN, David. *Balkan Odyssey*. 1st. ed. Orlando, Florida : Harcourt Brace & Company, 1995. 389 s. ISBN 0-15-100221-5.
- PELIKÁN, Jan. *Jihoslovanská krize : kořeny a souvislosti*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1996. 118 s. ISBN 80-7184-287-7.
- RYCHLÍK, Jan; KOUBA, Miroslav. *Dějiny Makedonie*. Vyd. 1. Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2003. 458 s. ISBN 80-7106-642-7.
- The United Nations and the situation in the former Yugoslavia*. Reference paper : revision 4. United Nations, 1995. 241 s.

Články z tištěných periodik:

GOULDING, Marrack. The Evolution of United Nations Peacekeeping. *International Affairs*. 1993, vol. 69, no. 3, s. 452-464.

HIGGINS, Rosalyn. The New United Nations and former Yugoslavia. *International Affairs*. 1993, vol. 69, no. 3, s. 465-483.

PAVKA, Marek. Rapsodie v modrém : Role Organizace spojených národů při udržování míru. *Mezinárodní politika*. 2005, roč. XXIX, č. 9, s. 10-12. ISSN 0543-7962.

TOUVAL, Saadia. Why the UN fails : It cannot mediate. *Foreign Affairs*. 1994, vol. 74, no. 5, s. 44-55.

Elektronické zdroje:

United Nations Protection Force : Background. 1996. Dostupný z WWW: http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unprof_b.htm

ICTY. Dostupný z WWW: <http://www.un.org/icty>

NIKIC, Gorazd. Establishment of peace and security in the Republic of Croatia : The Vance Plan. 1994. Dostupný z WWW: <http://www.hic.hr/books/croatia-between/knjiga.pdf>.

VOGEL, Tobias. The politics of humanitarian intervention. *The Journal of Humanitarian Assistance* [online]. 2000. Dostupný z WWW: <http://www.jha.ac/articles/a011.htm>.

